

Landschapsbeheer Zuid-Holland

Zorg voor ons landschap

MAAK JE ERF GOED

Landschapsbeheer Zuid-Holland maakt deel uit van een samenwerkingsverband van twaalf provinciale organisaties: Landschapsbeheer Nederland. Zij streven naar behoud, beheer en ontwikkeling van een ecologisch cultuurlandschap met een streekeigen karakter. Het groen rond boerderijen, bedrijven en woningen maakt daar een belangrijk deel van uit. Natuurlijk groen rond huis en bedrijf, het erf in de ruimste zin van het woord, betekent meer dan een ideale woon- en werkomgeving. Het leidt tot evenwicht tussen mens en natuur. Landschapsbeheer Zuid-Holland stimuleert ecologisch beheer van het erf door kennis en middelen ter beschikking te stellen en samen te werken met de eigenaren van de grond: particulieren, boeren en overheid.

Project is gefinancierd door:

Cultuurhistorische objecten IJsselmonde en Dordrecht
Waddinxveen, 2de druk, 2011

Opdrachtgever : waterschap Hollandse Delta

Tekst : A. Gijlstra, M. Schildwacht & C. Snoep

Kaarten : A. Gijlstra

Foto's : Landschapsbeheer Zuid-Holland, Natuur en Vogelwacht Dordrecht,
C. Boerhouders, K. van de Leer, C. Ratsma, H. Visser, H. van der Boom

Inhoud

Inhoud	1
1. Inleiding	4
2. Gebiedsbeschrijving.....	6
2.1. IJsselmonde	6
2.2. Dordrecht	7
3. Ontstaansgeschiedenis IJsselmonde en Dordrecht	9
3.1. De vorming van IJsselmonde	9
3.2. De vorming van Dordrecht	11
4. Beleid	14
4.1. Rijksbeleid.....	14
4.2. Provinciaal beleid	15
5. Gemeentelijk beleid	16
5.1. Gemeentelijk monument	16
5.2. Gemeentelijk bestemmingsplan.....	16
6. Werkwijze.....	16
7. Waardebepaling cultuurhistorische elementen.....	17
8. Algemene omschrijving objecten	19
8.1. Waterstaatkundige objecten.....	19
8.2. Landschapsobjecten	20
8.3. Verkeer en vervoer	22
8.4. Industrieel erfgoed	23
8.5. Militaire objecten	24
8.6. Bebouwing.....	24
8.7. Plaatsen van historisch belang (archeologie).....	25
9. Deelnemende Partijen	26
9.1. Stichting Natuur- en Vogelwacht Dordrecht.....	26
9.2. Nationaal Landschapskundig Museum en Documentatiecentrum Telluris	26
9.3. Historische Vereniging Zwijndrecht	26
9.4. Historisch Genootschap Hendrik-Ido-Ambacht.....	26
9.5. Historisch Genootschap Hoogvliet	26
9.6. Rotterdamsche Tramweg Maatschappij	26
9.7. Stichting Oud Ridderkerk	26
9.8. Historische Vereniging Barendrecht.....	27
9.9. Oudheidkamer Rhoon en Poortugaal.....	27
9.10. Werkgroepleden	27
9.11. Stuurgroepleden	27
10. Gegroepeerde cultuurhistorische objecten	28
10.1. Algemeen.....	28
10.2. Terpen en donken in het landschap	29
10.3. Polderwegen.....	30
10.4. Rotterdamse Tramweg Maatschappij.....	31
10.5. Kazematten	33
11. Objecten in de gemeente Rotterdam.....	34
12. Objecten in de gemeente Albrandswaard	34
13. Objecten in de gemeente Barendrecht.....	34
14. Objecten in de gemeente Ridderkerk	34
15. Objecten in de gemeente Hendrik-Ido-Ambacht	34
16. Objecten in de gemeente Zwijndrecht	34

17.	Objecten in de gemeente Dordrecht.....	35
18.	Foto verantwoording	74
19.	Website 'Cultuurhistorische Atlas IJsselmonde & Dordrecht'	75
20.	Aanbevelingen	76
21.	Literatuurlijst.....	78
21.1.	Boeken.....	78
21.2.	Websites	80

Bijlage 1a: Dijken IJsselmonde

Bijlage 1b: Dijken Dordrecht

Bijlage 2: Boerderijen IJsselmonde & Dordrecht

Bijlage 3: Kreeklopen IJsselmonde & Dordrecht

Bijlage 4: Terpen & donken

Bijlage 5: Historische polderwegen IJsselmonde & Dordrecht

Bijlage 6: Rotterdamsche Tramweg Maatschappij

Bijlage 7: Bunkers IJsselmonde & Dordrecht

Voorwoord

"Ons landschap vertelt over vroeger"

Cultuurhistorische elementen in het bebouwd en landelijk gebied vertellen ons de geschiedenis van het landschap. In de regio van waterschap Hollandse Delta zijn vele honderden cultuurhistorische elementen aanwezig. Elk met hun eigen verhaal. Tot voor kort was niet duidelijk welke elementen er allemaal zijn, in welke staat ze verkeren en welke cultuurhistorische waarde ze vertegenwoordigen. Waterschap Hollandse Delta hecht waarde aan de cultuurhistorie in ons beheersgebied en daarom hebben we Landschapsbeheer Zuid-Holland gevraagd de cultuurhistorische elementen voor ons in kaart te brengen. Al eerder heeft Landschapsbeheer Zuid-Holland een dergelijke atlas gemaakt voor Goeree-Overflakkee.

Voor u ligt het resultaat van de inventarisatie op de eilanden van IJsselmonde en Dordrecht. Uit de inventarisatie blijkt dat er ontzettend veel cultuurhistorie op deze eilanden te vinden is. Zo zijn er talloze boomgroepen, dijkpatronen, oude voetpaden, sluisjes en watermolens in het landschap te vinden. Op het Eiland van Dordrecht zijn de griendheuvels en griendketen karakteristiek voor het landschap. Van elk element is omschreven wat de ligging, de oorspronkelijke en huidige functie is, welke bijzondere kenmerken het heeft, en wat de staat van onderhoud is. Met deze informatie is het mogelijk de cultuurhistorische elementen daar waar nodig beter te beschermen, te restaureren of te herstellen.

Een inventarisatie van deze omvang komt niet zomaar tot stand. Veel organisaties hebben hieraan meegewerkt. Namens het waterschap wil ik de volgende organisaties hartelijk danken voor hun inzet. Zonder hen had de inventarisatie niet tot stand kunnen komen: Stichting Natuur- en Vogelwacht, Nationaal Landschapkundig Museum en Documentatiecentrum Telluris, Historische Vereniging Zwijndrecht, Historisch Genootschap Hendrik-Ido-Ambacht, Historisch Genootschap Hoogvliet, Rotterdamsche Tramweg Maatschappij, Stichting Oud Ridderkerk, Historische Vereniging Barendrecht, Oudheidkamer Rhoon en Poortugaal en KICH. Tot slot een bijzonder woord van dank voor alle leden van de werkgroep en de stuurgroep.

De inventarisatie is financieel mogelijk gemaakt door een subsidie uit de Algemene subsidieverordening, verstrekt door de provincie Zuid-Holland. Waterschap Hollandse Delta en de gemeenten Dordrecht, Zwijndrecht en Albrandswaard hebben eveneens een financiële bijdrage geleverd. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft geld vrijgemaakt om de informatie uit het rapport digitaal toegankelijk te maken via kich.nl.

Hopelijk kan deze inventarisatie de gemeenten op de eilanden van IJsselmonde en Dordrecht ondersteunen in hun afweging welke cultuurhistorische elementen te behouden, te restaureren of te herstellen. Vanzelfsprekend hoop ik dat we in ons toekomstige landschap zoveel mogelijk cultuurhistorische elementen in goede staat zullen aantreffen. Het is immers uniek dat ons landschap vertelt over vroeger. Een kostbare erfenis die niet verloren mag gaan!

Jan Geluk,

dijkgraaf waterschap Hollandse Delta

1. Inleiding

Het landschap in Zuid-Holland is gevormd door de natuur en door de mens. In het landschap zijn hiervan nog diverse sporen te vinden. Deze sporen zijn van grote betekenis voor de streek en zijn geschiedenis, ze zijn dus van historisch belang. Hierbij is te denken aan oude kreken, dijken, dijkdoorbraken, gemalen, molens, sluizen, duikers, oude wegen, verkavelingspatronen, oude tramtracés, kenmerkende landschapsoBJECTEN, etc.

Delen van de zee werden ingepolderd, dijken braken door, en werden weer gedicht. Deze dijkdoorbraken zijn soms in het landschap nog zichtbaar door de loop van de dijk, of door een aanwezig wiel of weel. Ook is het landschap vele malen op de schop gegaan. Er werden terpen opgeworpen en later weer geëgaliseerd. Kreken en watergangen werden rechtgetrokken, gedempt, hergraven of verbreed. Buitendijkse schorren en slikken werden ingedijkt en omgezet in agrarische grond, om vervolgens na tientallen jaren weer te worden omgevormd tot “natuur”. In de oorlogsjaren werden versterkingen gebouwd die later werden afgebroken, afgegraven of een andere bestemming kregen. Oude wandelpaden of trambanen kregen een andere bestemming, werden omgevormd tot autoweg, fietspad of zijn gewoon verdwenen.

Door de constante verandering van gebruik en belangstelling voor het landschap en de daarbij behorende cultuurhistorische objecten, zijn veel objecten niet meer in het landschap aanwezig. De objecten die nog wel in het landschap aanwezig zijn, hebben veelal hun functie verloren en staan onder grote druk. Ze komen in verval door te weinig of geen onderhoud. De objecten hadden vaak hun waarde voor een oudere generatie. Omdat de objecten niet meer worden gebruikt heeft de huidige generatie de belangstelling voor de objecten verloren. Uiteindelijk worden de objecten gesloopt of opgeruimd.

In 2005 heeft Landschapsbeheer Zuid-Holland in samenwerking met de Historische vereniging De Motte en de vereniging voor natuur en Landschapsbescherming Goeree-Overflakkee een onderzoek verricht op Goeree-Overflakkee naar historische elementen en objecten in het buitengebied. Hierbij zijn de elementen en objecten geïnterviewd die de streek (de historische vereniging, gemeenten en waterschap) zelf heeft aangedragen en die zij historisch waardevol vinden. Na het gereedkomen van de cultuurhistorische kaart Goeree-Overflakkee, is het voor iedereen mogelijk om de aanwezige objecten beter te beschermen of eventueel op te knappen. Zonder gemeentelijk beleid en bescherming moet men bedenken dat regionaal waardevolle historische objecten nog steeds verdwijnen (soms geheel onbewust omdat men de waarde er niet van kent).

In 2006 heeft het waterschap Hollandse Delta het initiatief genomen om te onderzoeken of er voldoende draagvlak is, om een soortgelijke inventarisatie te laten uitvoeren op IJsselmonde, Dordrecht, Voorne-Putten en de Hoeksche waard. De uitslag daarvan was dat er voldoende draagvlak was om een onderzoek naar historische elementen en objecten in het buitengebied te verrichten. Dit haalbaarheidsonderzoek heeft op ambtelijk niveau plaats gevonden. Naar aanleiding van de uitslag van het haalbaarheidsonderzoek heeft het waterschap besloten om op Voorne Putten, Hoekse Waard, IJsselmonde en Eiland van Dordrecht, een met Goeree-Overflakkee vergelijkbaar project starten. Er is gekozen voor deze drie deelgebieden omdat deze hun eigen karakter hebben.

Eind 2007 waren er voldoende financiën gevonden om het project op IJsselmonde en het Eiland van Dordrecht van start te laten gaan

1^e fase

Er is gestart met het oprichten van een werkgroep, bestaande uit vrijwilligers van historische-, landschapskundige- en natuurverenigingen. Zij hebben in de eerste fase alleen

elementen en objecten die zij van belang vonden op de kaart ingetekend. De ingetekende objecten waren ouder dan vijftig jaar of gerelateerd aan de watersnoodramp van 1953.

De verzamelde kaarten werden door Landschapsbeheer Zuid-Holland gedigitaliseerd tot één gezamenlijke kaart. Uiteindelijk waren er ruim 409 puntobjecten en 331 lijnvormige objecten ingetekend.

2e fase

Tijdens de tweede fase van de inventarisatie werden alle op de kaart ingetekende objecten bezocht. Er werd gekeken of het object nog aanwezig was, of het voldeed aan de norm “ouder dan vijftig jaar”, en de staat van onderhoud werd vastgelegd. Tevens werd er van de locatie of het object een foto gemaakt. Tijdens het inventariseren in fase twee, bleek dat er diverse objecten op de kaart stonden die niet aan de criteria voldeden. Ook werden er in het veld objecten aangetroffen die juist niet op de kaart stonden maar die wel aan de criteria voldeden. Deze objecten werden later aan de kaart toegevoegd.

Na de tweede fase is gebleken dat er 905 objecten op de kaart staan.

3^e fase

In de derde fase is er een door Landschapsbeheer Zuid-Holland een selectie gemaakt van de geïnterviewde objecten. Uiteindelijk zijn 373 puntobjecten en 428 lijnobjecten geselecteerd. Deze objecten zijn, al dan niet gegroepeerd, opgenomen in deze rapportage en vermeld op een website (www.kich.nl). In de rapportage is per object een foto opgenomen en is genoteerd in welke staat het object is aangetroffen. Tevens zijn er per object aanbevelingen opgenomen voor behoud of herstel. Enkele objecten zijn gegroepeerd in de rapportage opgenomen en worden als zodanig éénmalig omschreven en geïllustreerd met één of meerdere foto's.

Landschapsbeheer Zuid-Holland heeft samen met de historische verenigingen in beeld gebracht welke cultuurhistorische objecten nog in het landschap aanwezig zijn. Het is aan de gemeenten Dordrecht, Zwijndrecht, Hendrik-Ido-Ambacht, Ridderkerk, Barendrecht, Albrandswaard en Rotterdam, het waterschap Hollandse Delta en de Provincie Zuid-Holland om de cultuurhistorische objecten de aandacht te geven die zij nodig hebben. Behoud en implementatie van cultuurhistorische elementen kan er immers voor zorgen dat het ontheemde gevoel dat veel inwoners van Nederland hebben in onze snel veranderende maatschappij, zich tot een minimum beperkt en dat de leefomgeving karakteristiek en herkenbaar blijft. Bescherming is één instrument, herstel is een vervolg, maar ook voorlichting aan de bewoners is zeker een aanbeveling die kan bijdragen aan het behoud van cultuurhistorische objecten. Belangstelling voor de cultuurhistorie kan het draagvlak van de maatschappij vergroten waardoor er ook meer middelen kunnen worden vrijgemaakt.

2. Gebiedsbeschrijving

2.1. IJsselmonde

Het eiland IJsselmonde is gelegen in de Maasdelta, omsloten door grote rivieren: de Nieuwe Maas in het noorden, de Oude Maas in het zuiden en de Noord in het Oosten. Vele bruggen en tunnels maken het gebied bereikbaar. Het totale eiland is 105 km² groot en heeft zo'n 423.000 inwoners. De naam IJsselmonde stamt af van een voormalig dorpje dat tegenover de monding van de Hollandse IJssel lag.

IJsselmonde heeft in grote lijnen een gelijke geschiedenis als andere Zuid-Hollandse eilanden, maar met name in de laatste eeuw hebben hier vele veranderingen plaatsgevonden. Een groot deel van het landelijk gebied van IJsselmonde is door de verstedelijking en activiteiten sterk versnipperd geraakt. Ruim de helft van het eiland is verstedelijkt, vanwege de goede mogelijkheden voor de economie en door de aanwezigheid van de vele waterwegen. Het noorden van het eiland is een belangrijk industrie- en havengebied waar ook de woongebieden van Rotterdam-Zuid gelegen zijn. Ten westen ligt Hoogvliet en te midden van de olieraffinaderijen ligt Pernis. Plaatsen langs de Nieuwe Maas en de Noord, zoals Zwijndrecht, Hendrik-Ido-Ambacht en Ridderkerk, zijn tot steden gegroeid ten gevolge van de scheepsbouw, scheepsloperijen en forensen.

Midden op het eiland liggen plaatsen als Rhoon en Poortugaal. Deze plaatsen zijn snel groeiende forenzenplaatsen. Vele kleine plaatsen op het eiland zijn ingesloten en opgenomen door grotere steden. Een aantal kleine buurtschappen zijn nog zelfstandig, zoals Carnisse, en Smitshoek. De zuidoostelijke hoek van het eiland hoort eigenlijk niet bij het eiland. De Zwijndrechtse Waard is met de rest van het eiland gescheiden door de Waal.

Bij de ontwikkeling van verstedelijking is op een groot aantal plaatsen rekening gehouden met oude polderstructuren en oude bedijking. Deze oude structuren zijn vaak nog goed te zien en hebben ook wel andere functies gekregen zoals bijvoorbeeld fietspad. Vele plaatsen hebben vaak nog een historisch dorpskern waar nog oude objecten te vinden zijn.

Het landelijk gebied van IJsselmonde is voor een deel in gebruik voor tuinbouw. Open landelijke gebieden zijn nog te vinden tussen Rhoon en Barendrecht en in de Zwijndrechtse Waard. Dit zijn nog fraaie open gebieden met oude cultuurhistorische objecten. De oude polders worden gekenmerkt door smalle weggetjes, knotwilgenrijen, oude boerderijen en landbouwactiviteiten. Deze landschappelijk waardevolle locaties worden dan ook veelvuldig bezocht door recreanten.

IJsselmonde lag in de 17^e en 18^e eeuw op een gunstige locatie tussen Rotterdam en Dordrecht en groeide uit tot een welvarend gebied. De samenstelling van de bodem zorgde voor een gunstige ondergrond voor de productie van vlas en koren. Met name de vlasbouw was een belangrijke bron van inkomsten. Vlasbouw, met als eindproduct linnen, was afhankelijk van de zacht stromende Waal. Langs de Waal ligt een lint van productiegebouwtjes en arbeiderswoningen.

De oevers langs de Oude Maas zijn kenmerkend voor het eiland. De buitendijkse grienden van IJsselmonde behoren tot de laatste zoetwater-getijdengrienden van Nederland. Deze gebieden zijn altijd aan veranderingen onderhevig gebleven. Nadat gebieden opgeslibt waren, konden er wilgen groeien. Hier ontstond de griendcultuur, omdat er in de 17^e eeuw veel vraag was naar wilgenhout en riet. Lage kaden en slootjes zorgden voor een snellere groei van wilgenhout en riet dat geoogst en omgevormd werd tot gereedschapsstalen, dakbedekking en rietmatten. Tegenwoordig is de vraag naar griendproducten sterk afgenomen. De gebieden worden nu als natuurgebied beheerd en zijn in gebruik voor recreatie. De meest bekende natuurgebieden zijn Klein Profijt, de Rhoonse grienden en Carnisse grienden. Deze gebieden worden nog altijd op de traditionele manier onderhouden. Als natuurgebied zijn de griendgebieden van grote ecologische en landschappelijke waarde.

Eind 19^e eeuw groeide de industriële ontwikkeling verder uit. De Barendrechtse brug en de Spijkenisserbrug werden gebouwd en de RTM kwam het eiland op. De noordkant van het eiland werd een groot havengebied.

IJsselmonde is tegenwoordig geheel door de mens ingericht. Door verstedelijking is van het oude landschap weinig over en ook de invloed van het water is door de Deltawerken minimaal geworden. De laatste vijftig jaar is het inwonersaantal vertienvoudigd naar ongeveer 423.000 inwoners in 2008. Oude grienden langs de Maas en verschillende cultuurhistorische objecten herinneren ons aan de lange geschiedenis van mens tegen én met water.

2.2. Dordrecht

Het Eiland van Dordrecht wordt begrensd door de Oude Maas, de Beneden Merwede, de Nieuwe Merwede en de Dordtsche Kil. De Nieuwe Merwede vormt de grens tussen de Brabantse en de Hollandse Biesbosch. Het is in dit gebied dat de St. Elisabethsvloed van 1421 vele sporen heeft achtergelaten, die nu nog altijd zichtbaar zijn.

Het noordwestelijke deel van het Eiland van Dordrecht is steeds meer verstedelijkt. Er wonen hier bijna 119.000 mensen. Grote haven- en industriegebieden hebben zich ontwikkeld langs de Dordtsche Kil en de Beneden Merwede. Om de sterke groei goed op te kunnen vangen is het wegennetwerk en de bereikbaarheid van het eiland sterk vergroot. Met de bebouwing is soms rekening gehouden met oude structuren van dijken en polders. Op een aantal plaatsen is dit nog te zien. Buitenplaatsen, door kooplieden aan de rand van het historische stadscentrum aangelegd, zijn nu midden in de moderne stad gelegen.

Overige delen van het eiland zijn zeer gevarieerd. Het poldergebied is een zeer open gebied met een aantal fraaie vergezichten. De grenzen in de polder worden gevormd door hoge dijken, waarlangs vele rijen essen en populieren staan. In de polder is weinig bebouwing aanwezig. Boerderijen zijn op een centrale plek in de polder gebouwd, veelal op kruispunten van wegen. Aan de rand van de polder zijn nog enkele oude boerderijen te vinden, in sommige gevallen op een terp. Verschillende killen en kreken herinneren ons nog aan het voormalige deltagebied. Het buitendijkse zoetwatergetijdgebied, vol grienden en rietlanden, is uniek en is van grote waarde voor mens en dier.

De Dordtse en Sliedrechtse Biesbosch die ten zuiden en oosten buiten de bedijking van het Eiland van Dordrecht ligt is een overblijfsel van het Bergsche Veld, het zoetwatergetijdgebied dat na de overstromingen van de St. Elisabethsvloeden van 1421 ontstond en circa 200 jaar bleef bestaan. Het getijdengebied is begroeid met ruigte van riet en wilg en wordt doorsneden door verschillende killen en kreken. Onder invloed van de getijdewerking ontstonden in de ondiepe delen van het Bergsche Veld, door sedimentatie van rivierklei, op- en aanwassen. Dit proces werd door de mens bespoedigd; zodra er een zandplaat ontstond werden riet en wilgen aangeplant om meer slib vast te kunnen houden. De zo ontstane grienden en rietvelden werden vervolgens geëxploiteerd. Vanaf 1603 zijn verschillende van deze zandplaten ingepolderd. De eerste polder was het Oude Land van Dubbeldam.

De Biesbosch was voor Dordrecht en omgeving een grote bron van inkomsten door het oogsten van biezen, riet en wilg. In 1970 werd de bouw van de Haringvlietsluizen afgerond en hierdoor is de getijfluctuatie van ongeveer 2 meter verdwenen. Hiermee is ook de grote biezen-, riet- en griendcultuur sterk achteruit gegaan, doordat de gorzen en grienden verdroogden en ongewenste soorten de overhand kregen.

In de Biesbosch zijn echter nog veel menselijke invloeden zichtbaar, zoals griendheuvels, keten sluisjes en eendenkooien. De Biesbosch is een Nationaal Park en dus een beschermd gebied dat gedeeltelijk is opengesteld voor de recreant. Daarnaast is immer nog een groot landbouwgebied aanwezig, dat in de jaren '20/'30 van de 20e eeuw is ingepolderd, ten koste van grienden en rietvelden. Een groot deel van het Eiland van Dordrecht wordt in het kader van 'Nieuwe Dordtse Biesbosch' omgevormd tot de het oude Biesbosch-milieu, waarbij recreatie een zeer grote rol krijgt. In deze zuidelijk gelegen polders liggen erg veel cultuurhistorische elementen, die dreigen verloren te gaan.

3. Ontstaansgeschiedenis IJsselmonde en Dordrecht

Eeuwenlang zijn het huidige IJsselmonde en Dordrecht een getijgebied geweest, waar water vrij spel heeft gehad. In het zuiden van de Noordzee kwamen steeds lagere ebstanden, doordat de opening van het Nauw van Calais steeds breder werd. Door de lage ebstanden trok het water in de rivieren van Zuid-Holland richting het huidige IJsselmonde en omliggende eilanden. Door het aantrekken van het water uit de hoger gelegen gebieden van Europa zijn de huidige Zuidhollandse riviermonden gevormd.

3.1. De vorming van IJsselmonde

Het huidige IJsselmonde ligt in de oorspronkelijke delta waar de Hollandsche IJssel uitmondde. De samenwerking van zee en rivier heeft door de afzetting van zand en klei in de ondiepe delen van geulen ervoor gezorgd dat er zandplaten en opwassen ontstonden. Het landschap omstreeks 1000 bestond uit zandplaten, veeneilanden, slikken en gorzen, waartussen krekens en geulen stroomden. De zee werd in de 11^e eeuw rustiger en hierdoor kon zich op zandplaten een moerasvegetatie ontwikkelen. Hoger gelegen delen raakten begroeid met wilgenstruweel. Rond deze tijd werden de opwassen geschikt voor bewoning en trokken de eerste kolonisten het westelijk deel van het gebied in.

In de 11^e eeuw begonnen de kolonisten met het ontginnen van de veengebieden om er landbouwgebieden van te maken. Op grote afstand van elkaar ontstonden verschillende boerenlandnederzettingen. De landheren hadden de macht en regelden vanuit de verschillende hofsteden dat de boeren het gebied gingen ontginnen en het ontgonnen land gingen bewerken. Boeren waren verplicht om voor de landheer te werken, maar daarvoor kregen de boeren ook eigen land dat bewerkt kon worden. De ontginningen werden vanuit verschillende hofsteden georganiseerd. Als een boer meer land wilde beheren kon hij zijn land doortrekken het 'waterland' in. Op deze wijze is een zeer ongestructureerd verkavelingspatroon ontstaan met een verspreid netwerk van lage kaden (dijken). Overstromingen kwamen geregeld voor en daarom hadden de boeren terpen en vluchtheuvels opgeworpen waar boerderij, vee en gewas droog gehouden werden.

Het aantal overstromingen groeide in de 13^e en 14^e eeuw door het inklinken van het veen en het stijgen van de zeespiegel. Graaf Floris V was de heerser over het gebied en besloot dat het herstel van de dijken moest worden verricht op kosten van de gemeenschap in plaats van de landeigenaar. De boeren gingen gezamenlijk dijken aanleggen rondom hun percelen en daarmee zijn de eerste polders ontstaan: Zwijndrechtse Waard, Riederwaard, Oud-Rhoon en Oudland van Poortugaal.

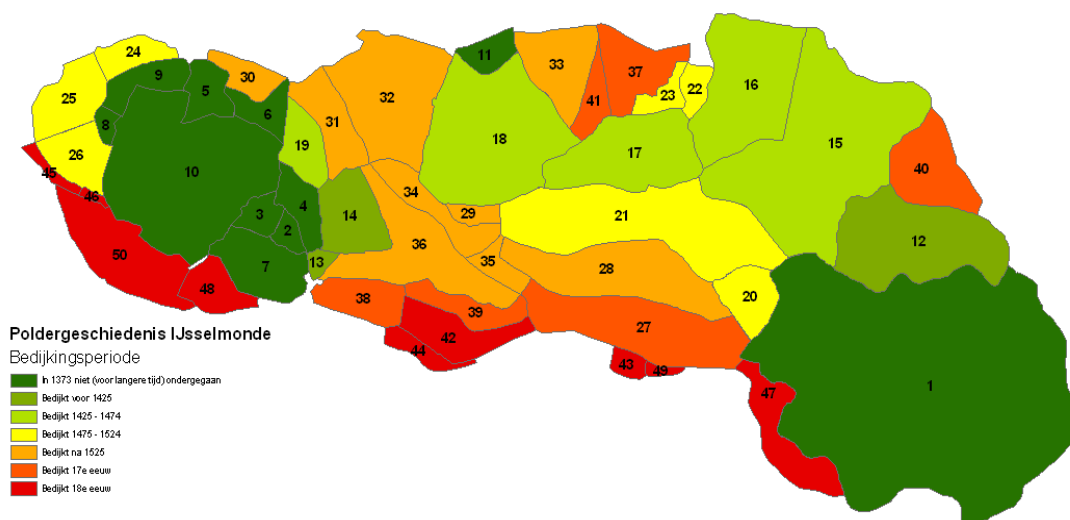

De verschillende polders waren rond 1400 verschillende solitaire eilandjes, omgeven door de rivieren 'Waal' en 'Devel'. Één van de theorieën is dat de Devel een rivier in het verlengde van de 'Dubbel' vormde. De dijken kregen het zwaar te verduren en in 1322 bezweken de dijken onder de druk. De Zwijndrechtse Waard kwam onder water te staan. Graaf Willem III beloofde eenieder die 1/16 deel van de Zwijndrechtse Waard herbedijkt, dat deel mocht beheren als ambachtsheerlijkheid. In 1332 was de gehele Zwijndrechtse Waard weer omsloten door dijken. De rivier 'de Merwede' vloeide voornamelijk af door de Waal, tegenwoordig een dood water bij Rijsoord. In 1332 werd de Waal afgedamd en ontstond aan de ene zijde 'Oostendam' en aan de andere zijde 'Heerjansdam'. Ook de Devel werd met succes afgedamd bij Zwijndrecht en ten zuiden van Heerjansdam. Hendrik-Ido-Ambacht ontstond op een oeverwal en Zwijndrecht aan de dijk. In de Waard zijn uiteindelijk 12 ambachtsheerlijkheden gekomen met in totaal zeven kerkdorpen en vijf buurtschappen. De ambachtheerlijkheden werden door rechte wegen van elkaar gescheiden, waardoor een ruitvormig patroon ontstond, waarvan tegenwoordig nog delen van te herkennen zijn.

Graaf Willem III stelde enkele rechtsregels op om dijkherstel te kunnen verspoedigen. Één van de regels was dat langs de buitenzijde van de dijk een strook van 12 roeden breed beschikbaar zou zijn ten behoeve van het dijkonderhoud en reparatie. Stormvloeden vanuit zee resulteerden in 1374 tot grote overstromingen. De dijken braken en dit maal overstroonden de Zwijndrechtse Waard en Riederwaard. De Zwijndrechtse Waard werd snel herbedijkt, maar Riederwaard zou tot 1404 onbewoonbaar zijn.

De Sint Elisabethsvloed (1421) had grote gevolgen voor Zuid-Holland. De schade in het huidige IJsselmonde was minder erg dan in Dordrecht en de rest van Zuid-Holland. Na de stormvloed zijn de polders 'Land van Poortugaal', 'Oud-Rhoon', 'Polder Katendrecht' en 'Zwijndrechtse Waard – Oud-Reijerwaard' gevrijwaard van grote overstromingen en bleven decennia afzonderlijke eilanden. In 1441 verenigde de bedijking van 'Nieuw-Reijerwaard' de oostelijke eilanden. Twintig jaar later bracht de bedijking van 'Polder Charlois' het geïsoleerde poldertje Katendrecht met de aaneengegroeide oostelijke eilanden in contact.

Van de 15^e tot 18^e eeuw werden vanuit kernen van IJsselmonde nieuwe polders bedijkt. Het polderland van IJsselmonde kreeg in de 16^e eeuw ongeveer de huidige omvang. De nieuwe polders liggen om de oude bedijkingen heen. Door het inpolderen kreeg het water minder ruimte en nam de stroomsnelheid van de getijdegeulen toe. De stroomsnelheid is van grote invloed op de sedimentatie van zand en klei. Het slib dat naar de bodem zonk werd steeds minder en hierdoor kregen de latere bedijkingen de vorm van smalle, langgerekte aanwassen. De kreek 'Koedood' is decennia lang de scheiding geweest van de twee afzonderlijke eilanden van IJsselmonde. In 1580 werden de twee eilanden aaneen bedijkt en bleef de Koedood als een restgeul achter.

Na de overstromingen zijn de polders van IJsselmonde herbedijkt (Bron: Vervloet, 1985 & De deltawerken op IJsselmonde, WSHD)

Nr.	Polder	Herbedijksjaar
1	Zwijndrechtse Waard	1332
2	Oud-Rhoon	Voor 1373
3	Zwaardijk	Voor 1373
4	Kort Ambacht	Voor 1373
5	Pernissche Polder	Voor 1300
6	Deijfelsche Polder	1315
7	Albrandwaardsche Polder	Voor 1373
8	Oud Engelsche Polder	1370
9	Roozand	1370
10	Land van poortugaal	Voor 1373
11	Katendrechtse polder	Voor 1373
12	Oud Reyerwaardsche Polder	1416
13	Jan Cornelis Polder	Voor 1425
14	Binnenland van Rhoon	1423
15	Nieuw Reyerwaardse Polder	1440
16	Polder Oost IJsselmonde	1440
17	Smeetlandsche Polder	1460
18	Chairloische Polder	1460
19	Harsland	1455
20	Ziedewijdsche Polder	1483
21	Binnenlandsche Polder	Bedijkt 1475 - 1524
22	Polder Klein Nieuwland	Bedijkt 1475 - 1524
23	De Laagjes of Morgen	Bedijkt 1475 - 1524
24	Smalland	1500
25	Lange Bakkeroord	1500

Nr.	Polder	Herbedijksjaar
26	Nieuw Engelsche Polder	1500
27	Zuidpolder	1650
28	Het Buitenland te Barendrecht	1555
29	Oud Pendrecht	1580
30	Deijffebroeksche Polder	1525
31	Polder Kiesheid	1650
32	Plompert Polder	1570
33	Hille Polder	1529
34	Nieuw Pendrecht	1580
35	De stee van Pendrecht	1580
36	Het Buitenland van Rhoon	1580
37	Varkenoordsche Polder	1650
38	Zegenpolder	1675
39	Molenpolder	1660
40	Polder Donkersloot	1650
41	Karnemelksland	1650
42	Portlandsche Polder	1768
43	Vredespolder	1748
44	Nieuwe Polder	18e eeuw
45	Elders Polder	18e eeuw
46	Meeuwenpolder	18e eeuw
47	Polder het Buitenland	18e eeuw
48	Kyvelandsche Polder	18e eeuw
49	Spuiveld	18e eeuw
50	Zalmplaat	18e eeuw

3.2. De vorming van Dordrecht

De stad 'Dordrecht' is vermoedelijk in de 11e eeuw ontstaan op de oeverwal van een veenstroom. Dordrecht is één van de oudste steden van het gewest Holland. De eerste vermelding van Thuredrecht komt voor in de kronieken van de abdij van Egmond, uit 1120. Bij deze vermelding is het echter niet duidelijk of met 'Thuredrecht' een woonkern werd bedoeld of een waterloop. Pas in een oorkonde van de Hollandse graaf Dirk VII uit het jaar 1200, is het duidelijk dat met 'Durdreth' daadwerkelijk een plaats wordt bedoeld.

Het landschap van het middeleeuwse Dordrecht ontstond door klei-afzettingen op veen door riviertjes, zoals 'De Dubbel'. Deze stroomgordelafzettingen in een veengebied werden doorsneden door meerdere riviertjes. Naast deze komgebieden had je dan de oeverzones langs die riviertjes, die wat hoger lagen en waarop werd gewoond. Dit landschap werd door de Maas en De Dubbel gecompartmenteerd. Dordrecht werd door deze ligging, tussen de rivieren en zeegaten, al snel belangrijk voor de handel.

Dordrecht lag in de delta van de grote rivieren Maas en Merwede en dit had grote invloed op het landschap. De eerste ontginningen rondom Dordrecht werden verricht in een landschap dat bestond uit stroomgordelafzettingen in een veengebied. Op de oeverwallen van de Maas, Merwede en Dubbel vestigden zich de kolonisten. De eerste kades en afwateringsgleuven werden in het land aangebracht.

De hoofdstroom van de Maas verplaatste zich in de 13e eeuw richting de Merwede, omdat De Dubbel (1282) en Maas (1332) werden afgedamd. Dubbeldam, tegenwoordig een wijk van Dordrecht, herinnert nog aan de verdwenen rivier. De huidige wijk Dubbeldam ligt langs (de

oevers van) de vroegere Dubbel, maar in de Middeleeuwen lag het kerkdorp Dubbeldam niet op de plek waar de wijk Dubbeldam nu ligt. Het middeleeuwse dorpje Dubbeldam lag bij de dam in de Dubbel: vermoedelijk ter hoogte van de spoorbrug naar Zwijndrecht.

Dordrecht lag in de Groote Waard, die aan het einde van de 13e eeuw bestond uit een reeks verschillende ambachten. Zout was een grote bron van inkomsten voor Dordrecht. Door middel van darinckdelven won men zout uit het veen. Dit veroorzaakte echter klink en maaiveldverlaging achter de dijken, waardoor de druk van de rivieren op de dijken alleen maar toenam. De dijken, die toch al slecht werden onderhouden als gevolg van de Hoekse en Kabeljauwse twisten, werden onbetrouwbaar. Maar zelfs een grafelijk verbod op moerneren kon deze lucratieve handel geen halt toeroepen. Ondertussen steeg de zeewaterspiegel en gaf de St. Elisabethsvloed de Groote Waard in 1421 de genadeslag.

De Sint Elisabethsvloed (1421) had grote invloed op het huidige 'Eiland van Dordrecht'. De Groote Waard stroomde geheel onder water, alleen de stad Dordrecht bleef droog. Het rivierwater vond door de onder gelopen Groote Waard een kortere weg richting zee en schuurde diepe geulen uit. De rivieren waren verdwenen en een groot zoetwatergetijdengebied, het Bergsche Veld, resteerde.

Het is onduidelijk waar in die tijd de rivieren liepen. In 1521 werden landmeters eropuit gestuurd om de ligging van de rivieren te bepalen. Ze hielden eerst interviews met ooggetuigen om nog te kunnen horen wat waar had gelegen of gelopen. De landmeters die in de ondergrond gingen prikken naar zand en schelpjes gingen pas in 1560 aan de slag. Hierna werden de zogenaamde bolbakens geplaatst om het tracé van de verdwenen Maas aan te geven. Een bolbaken is een stok met een bolvormige gevlochten mand bovenaan, die boven het water uitstak. Om te voorkomen dat de bolbakens werden verplaatst of weggedreven, werden er een paar jaar later 'blauwe' molenstenen afgezonken waar ze aan vast werden gemaakt.

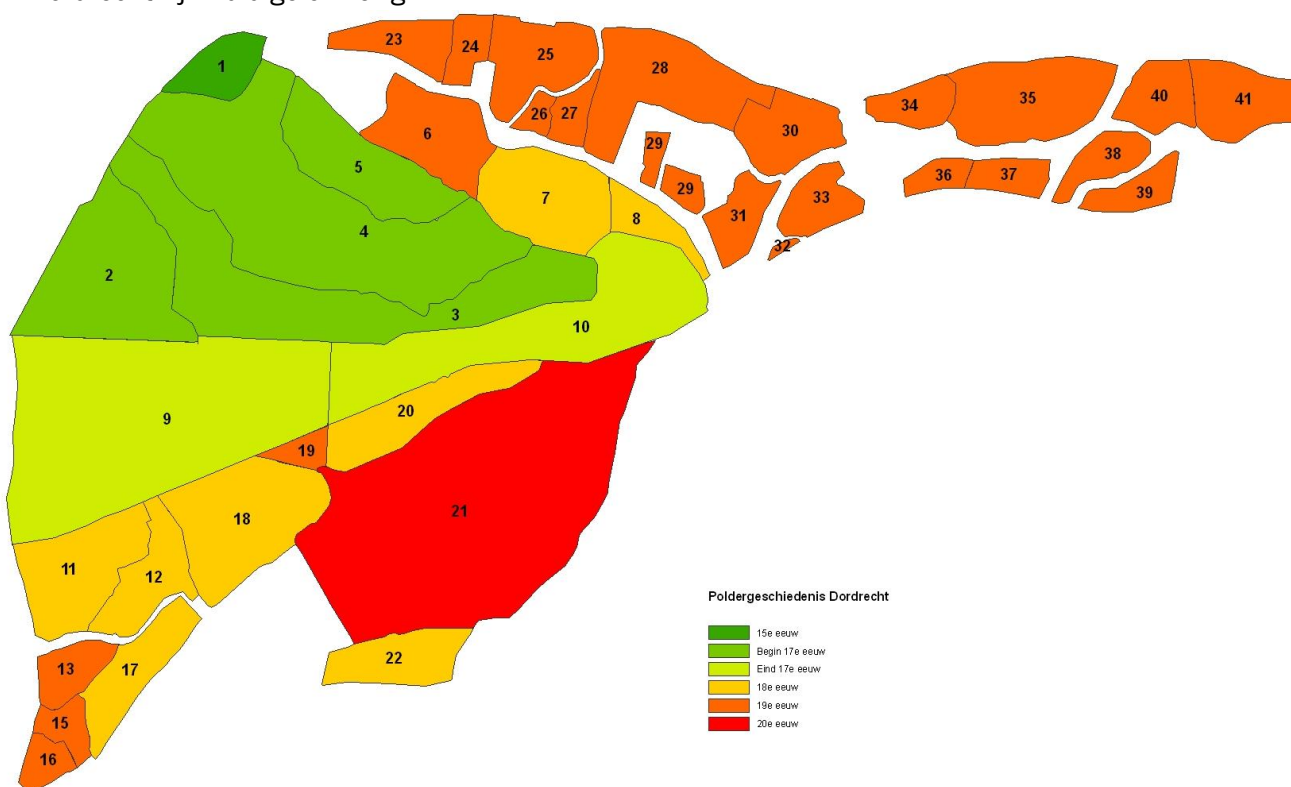
In de eerste twee eeuwen na de St. Elisabethsvloed ontstonden door afzetting van fijn zand en slib verschillende op- en aanwassen in het Bergsche Veld. Deze gorzen en slikken vielen al snel droog en werden voorzien van kades en dijken. Hierdoor kon opnieuw land ontstaan. Dit leidde in 1603 tot de eerste polder: het Oude land van Dubbeldam en de Oudendijk.

In de loop van de 17e eeuw ontstonden langwerpige, smalle polders. De natuur kreeg echter voorafgaand aan de nieuwe inpolderingen nauwelijks gelegenheid om een brede zone aanwassen te vormen, zodat de nieuwe polders smal zijn. Na de polder het Oude Land van Dubbeldam ontstonden al snel nieuwe bedijkingen ten zuiden van Dordrecht met de Zuidpolder (1617), Bovenpolder (1651), Mijlpolder (1651), Alloise Polder (1650) en Wioldrechtse Polder (1659). De polders van het Eiland van Dordrecht zijn op grootschalige wijze ontgonnen. De mens kreeg in de 17e eeuw steeds meer kennis en mogelijkheden om polders sneller te ontginnen. Dit in tegenstelling tot de vroege ontginningen van de 14e en 15e eeuw in IJsselmonde. Na omkading werd de grond geschikt gemaakt als landbouwgrond en werden de kaden vervangen door dijken. De kavelrichting varieert omdat men niet vanuit één ontginningsbasis werkte, maar vanaf verschillende dijken.

De Polder Wioldrecht is de laatste polder die in de 17e eeuw ontgonnen is. De polders ten zuiden van de Wioldrechtse Zeedijk en ten oosten van de Noordpolder zijn aan het einde van de 18e eeuw tot stand gekomen. In het gebied ten oosten van de Noordpolder is enkele eeuwen achtereen op- en aanslibbing mogelijk geweest, waarbij de verlande gebieden successievelijk als gors en griend werden beheerd. Bestuurders van Dordrecht en de Grafelijkheid van Holland werkten samen om in 1780 de 'Stadsche Polder' te realiseren.

De Haniapolder (1770) en Louisapolder (1788) werden ten zuiden van de Zeedijk en de Wioldrechtse Zeedijk gerealiseerd. In de Louisapolder bleven enkele kreekrestanten een belangrijke rol spelen bij de waterafvoer. Deze killen zijn de nog bestaande 'Bovenkil, Spookkil' en 'Sluiskil'. Aan de uiteinden van de Sluiskil stond een sluisje dat het buitenwater kon lozen. Tussen de Haniapolder en de Louisapolder bleef een klein driehoekig gebied (Cannemanspolder) over dat in 1803 ingepolderd werd d.m.v. een klein bindingsdijkje.

De waterafvoer van de huidige Oude Maas werd belemmerd door de opslibbing en het ontstaan van zandplaten in de Biesbosch. De hoge waterstand die hierdoor ontstond was zeer belangrijk voor de stad Dordrecht, zodat diepe zeeschepen de stad konden bereiken. De Alblasserwaard had echter last van de hoge waterstanden en wilde betere waterafvoer. De oplossing was het graven van de Nieuwe Merwede. Dit werd lange tijd door Dordrecht tegengehouden, maar uiteindelijk kon in 1850 worden gestart met deze klus, die in 1885 werd afgerond. Na de aanleg van de Merwededijk versnelde het opslibbingsproces en vormden er zich aanwassen in het rustige water onder de Haniapolder. Dit getijdengebied werd in 1926 droog gelegd en de polder werd de 'Polder de Biesbosch' genoemd. De smalle waterlopen Noorder Els en Zuider Els zijn restanten van het voormalige geulennetwerk. De Polder de Biesbosch is nog steeds een grote open, landbouwpolder. Met de voltooiing van Polder de Biesbosch bereikte het Eiland van Dordrecht zijn huidige omvang.

Nr.	Poldernaam	Inpolderingsjaar
1	Stad van Dordrecht	1078
2	Oude Mijl Polder	1651
3	Zuidpolder	1617
4	Polder Oud-Dubbeldam	1603
5	Noordpolder	1616
6	Nieuwe Stadspolder	1882
7	Oude Stadspolder	1780
8	Noordbovenpolder	1780
9	Wieldrecht	1659
10	Alloisepolder	1652
11	Oude Beerpolder	1727
12	Nieuwe Beerpolder	1712
13	Benedenpolder	1819
15	Braberspolder	1821
16	Van Dijkpolder	1821
17	Engelsche Polder	1819
18	Louisapolder	1788
19	Cannemanspolder	1803
20	Haniapolder	1758
21	Polder de Biesbosch	1926

Nr.	Poldernaam	Inpolderingsjaar
22	Tongplaat	18e eeuw
23	West Merwedepolder	1862
24	Merwede Polder	1816
25	Oost Merwedepolder	1863
26	Kleine Rug	1874
27	Grote rug	1874
28	Crayestein	1853
29	Kikvors of Otter	19e eeuw
30	Hel- en Zuilespolder	1829
31	Otterpolder	1859
32	Oude Kat	1899
33	Katpolder	1899
34	Stedelijk	1871
35	Ruigten Bezuiden de Perenboom	1804
36	Jongeneele Ruigt	1804
37	Hengstpolder	1803
38	Louw Simonswaard	1863
39	Thomas Waard	1865
40	Engelbrechts Plekske	1830
41	Aart Eloyenbosch	1842

4. Beleid

4.1. Rijksbeleid

4.1.1. Rijksmonumenten

Op grond van de monumentenwet 1988 kunnen door het rijk beschermde monumenten worden aangewezen. Dit gebeurt door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) namens de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Vóór aanwijzing vraagt de RCE advies aan de Raad van de gemeente waarin het monument ligt en eventueel aan Gedeputeerde Staten van de provincie en aan de Raad voor Cultuur. Deze adviezen worden betrokken bij de besluitvorming omtrent aanwijzing. Na aanwijzing worden rijksmonumenten opgenomen in het Monumentenregister. Momenteel is nieuw beleid in ontwikkeling voor de aanwijzing van rijksmonumenten. Dit beleid heet MoMo (Modernisering Monumentenzorg)

Onder monumenten wordt verstaan:

- Alle vóór tenminste vijftig jaar vervaardigde zaken welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde;
- Terreinen welke van algemeen belang zijn wegens daar aanwezige zaken als hiervoor bedoeld;
- Archeologische monumenten.

Gemeentelijke monumenten hebben deze vijftig jaar grens echter niet, tenzij dit in de gemeentelijke verordening staat. Nu de Rijksmonumenten gesloten is voor gebouwen van voor 1850, kunnen gebouwen uit die tijd alleen een gemeentelijke bescherming krijgen. Monumenten zijn beschermd indien het gaat om onroerende monumenten welke zijn ingeschreven ingevolge de monumentenwet vastgestelde registers. Ook stads- en dorpsgezichten kunnen worden aangewezen en beschermd. In dat geval gaat het om groepen van onroerende zaken die van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun onderlinge samenhang dan wel hun wetenschappelijke of cultuurhistorische waarde en in welke groepen zich één of meer monumenten bevinden.

Bescherming van een monument houdt in dat het verboden is:

- een beschermd monument te beschadigen of te vernielen;
- het zonder of in afwijking van een vergunning af te breken, te verstoren, te verplaatsen of in enig opzicht te wijzigen;
- een beschermd monument te herstellen, te gebruiken of te laten gebruiken op een wijze, waardoor het wordt ontsierd of in gevaar gebracht.

Voor onderhoud en restauratie bestaan subsidieregelingen. Vanaf 1 januari 2006 geldt het Besluit rijkssubsidiëring instandhouding monumenten (Brim). Dan ligt het accent op planmatig onderhoud.

4.1.2. Natuurbescherming

De Natuurbeschermingswet 1998 regelt de bescherming van gebieden, die als staats- of beschermd natuurmonument zijn aangewezen. Voor schadelijke handelingen is een vergunning vereist. Voor enkele schadelijke maar noodzakelijke werkzaamheden, zoals grondwateronttrekking of bouwwerkzaamheden kan de provincie een vergunning verlenen. Gedeputeerde Staten kunnen tevens een landschapsgezicht bij besluit aanwijzen als beschermd landschapsgezicht.

In de beschermde gebieden is het verboden zonder vergunning van Gedeputeerde Staten of van de Minister, handelingen te verrichten, te doen verrichten of te gedogen, die schadelijk kunnen

zijn voor het natuurschoon, voor de natuurwetenschappelijke betekenis van het beschermd natuurmonument of voor dieren of planten in het beschermd natuurmonument of die het beschermd natuurmonument ontsieren, dan wel in strijd met de bij een vergunning gestelde voorschriften of beperkingen handelingen te verrichten, te doen verrichten of te gedogen. Natuurterreinen kunnen ook een belangrijke cultuurhistorische waarde hebben, maar deze vormt niet de basis voor aanwijzing als natuurmonument. Ze kan echter wel daarin “meeliften”.

4.2. Provinciaal beleid

Een aantal provincies in Nederland kent naast rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten ook provinciale monumenten. Dit zijn panden die op de provinciale monumentenlijst staan. Deze lijst kan twee verschillende functies hebben;

1. de panden op de betreffende lijst kunnen op deze manier vanuit de provincie beschermd worden.
2. een dergelijke lijst kan als basis dienen waarop subsidies verleend kunnen worden.

De lijst wordt samengesteld door de Provinciale Staten. Provinciale monumenten staan alleen in de provincies Drenthe en Noord-Holland.

In 2003 heeft de provincie Zuid-Holland de kaartrapportage van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) van de regio IJsselmonde en Dordrecht uitgegeven. Deze vormt een gedetailleerde uitwerking van de provinciale toetsingscriteria bij het beoordelen van ruimtelijke plannen. Door middel van de kaartrapportages wordt zichtbaar gemaakt waar zich in de regio waardevolle structuren bevinden. Deze kunnen worden gehanteerd als leidraad bij de ontwikkeling en uitvoering van ruimtelijk beleid en hebben geen wettelijke status in die zin dat zij direct zijn gekoppeld aan wetgeving op het gebied van bescherming van de objecten. Indien gewenst is aan gemeenten zelf met gedetailleerde verwachtings- en waardekaarten te komen met daaraan gekoppeld (vastgesteld) gemeentelijk beleid. Deze atlas kan daartoe een handreiking zijn.

De volgende kaartbeelden zijn beschikbaar:

- 1a. Archeologie, kenmerken
- 1b. Archeologie, waarden
- 2a. Landschappen, kenmerken
- 2b. Landschappen, waarden
- 3a. Nederzettingen, kenmerken
- 3b. Nederzettingen, waarden
4. Overzicht waarden

Door de schaal 1:50.000 zijn de afzonderlijke objecten veelal minder goed afgebeeld. Deze zijn daarom alleen weergegeven voor zover zij van belang zijn voor het aanduiden van een ruimtelijke structuur (bijvoorbeeld molen/molenbiotop, eendenkooi/zone afpalingsrecht). Overige objecten (bijvoorbeeld woonhuizen, kerken e.d.) zijn niet apart op de kaart gezet.

Objecten die wel als zodanig herkenbaar zijn op de provinciale kaart zijn aangegeven:

- woonheuvel
- dijken
- trambaan
- bunkers
- fort (en schootsveld), (restant) batterij
- stedelijk vestingwerk
- wiel
- traditionele windmolen (met biotop)

Van diverse objecten is op de waardenkaarten de cultuurhistorische waarde aangegeven indien deze redelijk hoog, hoog of zeer hoog is.

5. Gemeentelijk beleid

5.1. Gemeentelijk monument

Als een pand niet als rijksmonument is aangewezen, kan de gemeente besluiten om het aan te wijzen als gemeentelijk monument. Het betreft panden die lokaal of regionaal van betekenis zijn en op deze manier door de gemeente beschermd worden. Vaak gaat de voorkeur uit naar de zogenaamde jonge monumenten. Dit zijn monumenten van ná 1850 die niet de status van rijksmonument hebben gekregen. Ook industriële complexen zoals fabrieken en watertorens worden vaak op de gemeentelijke lijst geplaatst. Bureau MZA van de gemeente Dordrecht heeft het overzicht en de kennis van de gemeentelijke monumenten op Dordrecht.

De inventarisatie atlas heeft niet als doel om alle monumenten weer te geven. De gemeente Dordrecht beschikt over een eigen systeem, met het voltallige monumentenbestand. Geïnteresseerden kunnen hierover informatie verkrijgen bij Bureau Monumentenzorg en Archeologie van de gemeente Dordrecht (monarch@dordrecht.nl).

5.2. Gemeentelijk bestemmingsplan

In een gemeentelijk bestemmingsplan kunnen landschapsobjecten worden beschermd en handelingen in de objecten anders dan voor de instandhouding ervan kunnen aan (aanleg)vergunningen worden gebonden. Landschapsobjecten kunnen tevens van cultuurhistorische waarde zijn.

6. Werkwijze.

Het project “*inventarisatie cultuurhistorische objecten IJsselmonde en Eiland van Dordrecht*” kan globaal in drie fases worden ingedeeld.

In de eerste fase hebben de historische verenigingen en de Natuur- en Vogelwacht Dordrecht de belangrijke cultuurhistorische objecten, ouder dan 50 jaar of gerelateerd aan de watersnoodramp van 1953, op kaarten gezet.

De kaarten zijn gedigitaliseerd.

Tijdens de tweede fase van de inventarisatie werden alle op de kaart ingetekende objecten bezocht. Er is gekeken of het object nog aanwezig was, of het voldeed aan de norm ouder dan vijftig jaar. Ook de staat van onderhoud werd vastgelegd. Van de locatie of het object is een foto gemaakt. Tijdens het inventariseren in fase twee, bleek dat er veel objecten op de kaart stonden die niet voldeden aan de criteria. Tevens werden er in het veld diverse objecten aangetroffen die juist niet op de kaart stonden.

Tijdens het inventariseren in het veld, werd met regelmaat omwoners, passerende wandelaars en fietsers aangesproken en geïnterviewd. Met het kleine interview wilde Landschapsbeheer erachter komen wat de inwoners van de cultuurhistorie afwisten. Het veldwerk heeft grotendeels plaatsgevonden in de periode juli – december 2008.

Na het veldwerk werd de kaart in het GIS systeem aangevuld en gecorrigeerd.

In de derde fase is een rapportage en een website (www.kich.nl) gemaakt. Tijdens het maken van de rapportage is niet alleen gebruik gemaakt van de in het veld verzamelde informatie, maar ook van oude kaarten en geschriften. In de rapportage is per object een foto opgenomen en is genoteerd in welke staat het object is aangetroffen. Tevens zijn er per object aanbevelingen opgenomen voor behoud en/of herstel.

7. Waardebepaling cultuurhistorische elementen

Elk cultuurhistorisch element heeft cultuurhistorische waarde. De waarde van een bepaald element kan voor de één heel hoog zijn en voor de ander juist heel laag. Om de waarde van de verschillende elementen zo objectief mogelijk te bepalen is door Landschapsbeheer Zuid-Holland een waarderingssysteem opgesteld. Deze is tijdens één van de stuurgroepbijeenkomsten besproken.

De gemeente Dordrecht hanteert overigens een andere waardebepaling, die in opdracht van de RCE en projectbureau Belvédère is opgesteld door Witteveen en Bos (opgenomen in de Samenvatting Handreiking cultuurhistorie m.e.r. en MKBA, april 2009). De aanbevelingen die in deze atlas zijn geformuleerd kunnen daarom afwijken van het gemeentelijke beleid.

De cultuurhistorische waarde van deze inventarisatie bestaat uit de volgende vier categorieën:

1. Zeer hoge cultuurhistorische waarde
2. Hoge cultuurhistorische waarde
3. Redelijk hoge cultuurhistorische waarde
4. Cultuurhistorisch waardevol

De waardering van deze inventarisatie wordt vastgesteld aan de hand van de volgende criteria:

1. Gaafheid van het element (gaaf, te restaureren, nog zichtbaar)
2. Zeldzaamheid qua regio (uniek, 2-10, 11-20, >21)
3. Periode van aanleg/ ontstaan (< 1600, 1600-1699, 1700-1799, 1800-1899, 1900-1939, 1940 – 1945, 1946- 1952, 1953 of gerelateerd)
4. Ontstaanswijze

Onderdeel	score
Gaafheid van het element	
Gaaf	3
te restaureren	2
nog zichtbaar	1
Zeldzaamheid qua regio	
Uniek	10
2-10	5
11-20	2
>21	1
Periode van aanleg/ ontstaan	
< 1600	5
1600 –1699	3
1700 –1799	3
1800 –1899	3
1900 –1939	2
1940 –1945	2
1946 – 1952	1
1953 of gerelateerd	1
Ontstaanswijze	
Aangelegd	10
Natuurelement (op een natuurlijke manier ontstaan)	5

Afhankelijk van het aantal onderdelen die in de scores worden meegerekend, zal een gemiddelde score worden berekend (som/aantal onderdelen). Aan de hand van deze score kan met een object of element een bepaalde waarde toekennen.

	aantal onderdelen	
	4	3
Zeer hoge cultuurhistorische waarde	$\geq 5,5$	≥ 6
Hoge cultuurhistorische waarde	4,5 – 5,5	5 – 6
Redelijk hoge cultuurhistorische waarde	3,25 – 4,25	3,5 – 5
Cultuurhistorisch waardevol	2 – 3	2 – 3,5

8. Algemene omschrijving objecten

8.1. Waterstaatkundige objecten

Aardhaalzone:

Zone met klei dat gebruikt werd om dijken op te hogen en/of te repareren.

Boezem:

Waterreservoir waarop het water uit lager gelegen polders wordt uitgeslagen.

Bosmanmolentje:

IJzeren molentje – van de firma Bosman - voor de onderbemaling van een polder.

Coupure:

Doorgraving van een dijk of kade t.b.v. een weg met aan weerszijden betonnen objecten waartussen vloedplanken kunnen worden gezet voor het tegenhouden van water.

Dam:

Constructie in rivier of ander oppervlaktewater voor het stuwen, vasthouden of omleiden van stromend water voor bepaalde doeleinden

Dijk:

Een dijk is een grondwal opgeworpen uit klei of zand en dient of diende als waterkering. De meeste dijken werden opgeworpen vanaf de middeleeuwen. Het dijklichaam is begroeid met kruiden en grassen of afgedekt met beton (bitumdijken). Op de dijk kan een opgaande beplanting staan in de vorm van bomen en struiken. Aan de voet van oude dijken ligt meestal nog een dijksloot. Op de dijk of aan de voet van de dijk is vaak een weg gelegen.

Duiker:

Koker onder een weg, door een dijk of dam, tot het afvoeren of inlaten van water.

Gemaal:

Mechanisch aangedreven installatie voor het bemalen van een polder.

Heul:

Opening in een dijk om twee door die dijk gescheiden wateren met elkaar te verbinden, m.n. een overwelfde of door een brug overdekte opening.

Keersluis:

Enkele sluis die de hogere waterstand bij havens tegenhoudt.

Muraltmuur:

Betonnen of gemetseld muurtje op een dijk ter verhoging van de dijk kruin, genoemd naar de bedenker van deze vorm van dijkverhoging, Jhr. Ir. R.R.L. de Mural (1906-1935).

Nol:

Restant van een dijklichaam of strandhoofd

Poldermolen:

Stenen windmolen voor de bemaling van een polder.

Schutsluis of sas:

Sluis, bestaande uit een aan weerszijden door deuren afgesloten kolk of kamer, waardoor vaartuigen kunnen worden geschut, om van het ene water in een ander, dat een hogere of lagere stand heeft, te worden overgebracht.

Spuikom:

Waterreservoir dat bij hoog water vol loopt en bij laag water, met kracht leeglopende, het voor of in de haven liggende zand meevoert.

Spuisluis:

Sluis die een spuikom afsluit. Door de spuisluis open te zetten en de inhoud van de spuikom in één keer de haven of havenmonding in te “spuiten” werd al het vuil, zand en slib door de watermassa weggespoeld.

Uitwateringssluis:

Sluis waardoor men overtollig water kan lozen.

Vingerling:

Afdamming achter een dijk tot sluiting van een doorbraak (vgl. weel of wiel).

Wiel:

Plas die na een dijkdoorbraak is ontstaan of van een overstroming is overgebleven. Een wiel of weel ligt aan de (toenmalige) binnenzijde van de dijk en is vaak erg diep doordat het stroomgat vele tonnen grond heeft uitgesleten.

8.2. Landschapsobjecten

Afrastering:

Een combinatie van palen en draad om een perceel af te heinen voor vee.

Bosobject:

Onder een bosobject wordt verstaan een perceel dat voor meer dan 75 % bedekt is met inheemse opgaande bomen en struiken met duidelijke natuur-, cultuurhistorische of landschappelijke waarden.

Donk:

Opgeworpen hoogte of heuvel bestaande uit zand, meestal een restant van een afzetting van rivierzand of rivierduin.

Eendenkooi:

Een landschapsobject speciaal ingericht voor het vangen van eenden. Een eendenkooi heeft een groot open water, omsloten door opgaande begroeiing van struiken en bomen. Vanuit de kooiplas zijn één tot meerdere vangpijpen aangelegd. De vangpijpen zijn krom het kooibos ingegraven en lopen spits toe. De vangpijp is overdekt met gaas of netten en wordt omsloten door rietmatten of vlechtwerk van wilgentenen. Rond een eendenkooi is vaak een kooirecht of afpalingrecht van toepassing.

Eeuwkant:

Lange strook weiland of rietland langs een watergang.

Hakhout(-bos, -kade of -singel):

Een hakhout- bos -kade of -singel is een aanééngesloten bomen- en struikenstructuur, die eens in de acht tot vijftien jaar wordt afgezet. Om een hakhoutbos hoeft geen sloot of greppel te liggen. Een houtkade is van oorsprong een waterkerend object. Aan weerszijde van een houtkade ligt

een greppel of sloot. Het object wordt meestal in delen afgezet, eventueel met behoud van enkele overstaanders.

Afzetten is een vorm van onderhoud, waarbij takken en stammen tot op een bepaalde hoogte (bij de eerste afzet op 30-40 cm, vervolgens tot op de oude stobben) worden afgezaagd. Door het regelmatig afzetten van het hakhout ontstaan er zogenoemde stobben. Stobben zijn knoestige stammen van tientallen jaren oud, waarop nieuwe takken en stammen worden gevormd (vergelijk met een knot van een knotwilg, maar dan zonder stam).

Houtsingel:

Een houtsingel is een lijnvormig aaneengesloten opgaande boomstructuur bestaande uit één rij, voor minimaal 75 % bestaande uit inheemse soorten.

Geriefhoutbos:

Een geriefhoutbos is een uit meerdere bomen en struiken bestaande houtopstand, welke geheel omgeven is (geweest) door water en waarvan de houtopstand tussen de acht tot vijftien jaar wordt afgezet met mogelijk behoud van overstaanders. Een geriefbos wordt ook wel pestbos genoemd.

Kniphaag:

Onder een kniphaag wordt verstaan een lijnvormig landschapsobject met dicht aanéengesloten struikvormende soorten, welke dient als veekering of afscheiding tussen twee percelen. In de haag zijn één of meerdere van de volgende soorten aanwezig: meidoorn, sleedoorn, veldesdoorn, liguster, eik, linde, iep, es of vlier.

Kleiput:

Om dijken te versterken of te herstellen is grond/klei nodig. Vroeger werd deze grond nabij de dijk, waar werkzaamheden verricht diende te worden, gehaald. Er werden grote gaten gegraven, die zich met grond- en regenwater vulden. Veel van de kleiputten zijn daarna weer verland.

Knotboom:

Knotbomen zijn inheemse bomen welke tussen de drie en zeven jaar worden geknot op een hoogte van ten minste 1.00 en ten hoogste 2.50 meter, tenzij de bestaande knot in het verleden hoger is afgezet. De volgende soorten komen in aanmerking als knotboom: wilg, es, els, populier, eik, linde, iep en haagbeuk.

Kooirelict:

Is een niet meer in gebruik zijnde eendenkooi die geen afpalingrecht meer heeft. Soms zijn grote delen van de voormalige eendenkooi niet meer in het landschap terug te vinden. Soms is er alleen nog een deel van de kooiplas aanwezig of liggen er in een akker of weiland nog oude vangpijpen. Soms is er alleen nog een deel van het bos aanwezig.

Kreek:

Natuurlijk lopende watergang veelal nog daterend van voor de bedijking van een polder.

Leiboom:

Leibomen zijn bomen die altijd in de buurt van bebouwing staan, welke door jaarlijks of tweejaarlijks te snoeien, hun vorm verkrijgen. Een leilinde staat van oorsprong voor het woongedeelte van een boerderij of ter hoogte van de opslag van melkproducten (zijkant van de boerderij). De gesteltakken staan meestal haaks op de stam in een blok-, piramidale of vrije vorm.

Poel of koeienput

Onder poel wordt verstaan een klein water met omringende oever en heeft een gesloten waterhuishouding. Een poel werd gebruikt als drinkplaats voor vee en mensen, maar ook als

verzamelput voor bluswater en spoelplaats voor machines. Een poel is gelegen op een erf of wordt omsloten door grasland.

Rivierduinen:

Een verhoging van zand langs een rivier, dat ontstaat door de afzetting van een rivier. Op deze rivierduin ontstaat een eigen struikrijk biotoop, dat sterk afwijkt van de omliggende gronden.

Stelle:

Opgeworpen hoogte of heuvel waar het vee bij opkomend water een goed heenkomen zocht (zie terp); in het midden van een stelle is in de regel een gegraven drinkwaterput.

Struweelhaag

Zie kniphaag met die wijziging: een struweelhaag wordt bij regulier beheer, één keer in de vijf tot vijftien jaar gesnoeid of afgezet.

Terp:

Vluchtheuvel, aangelegd als wijkplaats voor mens en vee in onbedijkt land, ook wel vliedberg genoemd.

Verkaveling:

Algemene term voor een patroon van sloten, greppels en paden, waaruit is op te maken hoe een (deel) van een polder is ontgonnen of aangelegd.

8.3. Verkeer en vervoer

Brug:

Beweegbare of vaste verbinding voor het verkeer tussen twee punten die door een water of door een droge aardverdieping gescheiden zijn.

Galgenweg:

Doorgaans doodlopende weg met aan het eind een galgenveld waar in het verleden mensen werden terechtgesteld.

Haven:

Tot ligplaats voor schepen geschikt, natuurlijk of gegraven waterbekken dat beschutting biedt tegen wind en golven.

Jaagpad:

Pad langs een kanaal waar paarden overheen kunnen lopen om zeilschepen voort te trekken (trekpad).

Kanaal:

Kunstmatige, gegraven waterweg.

Kerkepad:

Voetpad waarover in vroegere dagen mensen uit de polder of van de duinkant via een kortere route naar de kerk en het dorp konden lopen.

Koepad:

Pad waarover men vroeger vee liet lopen van de melkplaats naar een weiland of grasland om te grazen.

Ontginningswegen:

Nadat de polders waren ingedijkt, werden er enkele wegen aangelegd waarna vanuit deze structuur de polder verder werd ingericht.

Overtoom:

Dubbel hellend vlak op een dam of een kade tussen twee wateren waar schepen overheen getrokken konden worden met behulp van rollen die onder het schip geplaatst werden of een windas. Een overtoom werd veel gebruikt op plaatsen waar het bouwen van een sluis niet lonend was.

Poorten en hekken:

Doorgang in een omheining of ingang tot een boerderij, begraafplaats of buiten.

Steiger:

Constructie langs een oever, die tot aanlegplaats dient voor vaartuigen.

Trambaan:

Tracé van de vroegere spoorlijn van de Rotterdamsche Tramweg Maatschappij (RTM).

Tramstation:

Wachtlokaliteit voor trampassagiers.

Veerhuis:

Het gebouw behorende bij het veer, waar de schipper woonde en werkte.

8.4. Industrieel erfgoed

Bietenlosplaats:

Plaats waar suikerbieten e.d. tijdelijk op hopen worden gestort, gelegen nabij een weg of water (zie ook: peekade).

Brongas: Ronde put met een doorsnede van ca. 2 meter waarin brongas – een vorm van methaangas – naar boven welt.

Cichoreidrogerij:

Gebouw of meerdere gebouwen waarin cichoreiwortels worden gewassen en gedroogd door ze op droogzolders uit te spreiden en met behulp van een warmtebron te drogen.

Droogschuur:

Zwart geteerde, houten schuur met in de zijwanden kleppen die kunnen worden opengezet om het in de schuur opgeslagen uienzaad te drogen.

Griendkeet:

Gebouwtje waarin de griendwerkers konden overnachten en schuilen. Het gebouwtje staat op een verhoging (griendheuvel), zodat het bij hoog water droog bleef.

Peekade:

Havenkade waar suikerbieten e.d. kunnen worden gestort wachtende op verscheping.

Poterloods:

Loods met wanden van draadglas en doorgaans met een skelet van betonpalen, die wordt gebruikt voor de opslag van pootaardappelen.

Kooikerwoning:

Woning en werkplaats van de kooiker, die de eendenkooi beheert. De kooikerwoning staat nabij de eendenkooi.

Korenmolens:

Stenen windmolen voor het malen van graan.

Molenbiotoop:

Vrije ruimte rond een molen die nodig is zodat de molen voldoende wind kan vangen om goed te kunnen draaien.

Uien- of sjalottenren:

Langwerpig bouwwerkje met een dak en open wanden, veelal voorzien van kippengaas, voor het drogen van uien en sjalotten.

Vuurtoren:

Toren met een sterke lichtbron die zeelieden tot baken dient.

Watertoren:

Toren waarin men het gezuiverde water t.b.v. een drinkwaterleiding oppompt, opdat het, door krachtige druk, tot in de bovenverdiepingen van de huizen kan komen.

Weegbrug:

In het wegdek aangebracht plateau waarop wagens met hun vracht gewogen kunnen worden; in een gebouwtje ernaast staan de weeginstrumenten en zit de weger.

Zalmkeet:

Gebouw behorende bij de zalmvisserij, waar netten werden geknoopt, zalmen werden verwerkt en werknemers overnachtten.

8.5. Militaire objecten

Bunker:

Van beton zwaar versterkte verdedigingsstelling of schuilplaats voor militaire doeleinden.

Fort:

Gesloten, naar alle zijden verdedigbaar, duurzaam vestingwerk, met uitsluitend militaire bezetting.

Gracht:

Gegraven watergang ter verdediging van een bepaald object of gebied.

Schans:

In het veld opgeworpen versterkingswerk, meestal in een gedaante van een gebastioneerde vier-, vijf- of zeshoek.

Redoute:

Kleine veldschans, gesloten veldwerk zonder inspringende hoeken;

8.6. Bebouwing

Boerderij:

Boerenwoning met afzonderlijke bijgebouwen en bijbehorend land, doorgaans een complex van opstallen.

Buurtschap:

Enige bij elkaar staande woningen.

Knechtswoning:

Kleine woning gelegen in de directe nabijheid van een boerderij waar voorheen een knecht woonde die o.m. was belast met het verzorgen van de dieren op de boerderij.

Lintbebouwing:

Vrijwel aaneengesloten bebouwing langs een weg of dijk, terwijl de achtergelegen gronden openblijven.

Pakhuis of schuur: hier worden bedoeld: losstaande gebouwen, geen onderdeel uitmakende van een boerderij, die dienen als bergplaats van goederen.

Religieus erfgoed:

Objecten of gebouwen die een religieuze functie hebben, zoals kerken, kapellen, kloosters e.d.

8.7. Plaatsen van historisch belang (archeologie)

Archeologische vindplaats:

Plek waar in de grond archeologische sporen van vroegere bewoning te vinden zijn.

Begraafplaats:

Plaats waar mensen zijn begraven of nog worden begraven.

Galgenveld:

Plaats waar voorheen mensen werden terechtgesteld en mogelijk ook begraven.

9. Deelnemende Partijen

9.1. Stichting Natuur- en Vogelwacht Dordrecht

De stichting is een vrijwilligersorganisatie die in 1983 is opgericht. De stichting behartigt de natuurbelangen op het Eiland van Dordrecht. De doelstelling van de stichting is: Het beschermen van inheemse planten, dieren en landschapstypen in Nederland. In het voormalige koetshuis van hoeve 'Jong Dordrecht' is in 2006 op initiatief van de stichting Natuur- en Vogelwacht Dordrecht het Natuur- en cultuurhistorisch museum 'Twintighoeven' opgericht.

Natuur- en Vogelwacht Dordrecht heeft een grote bijdrage aan de cultuurhistorische atlas geleverd door het aanleveren van informatie en veel foto's van buitendijks gelegen elementen.

9.2. Nationaal Landschapskundig Museum en Documentatiecentrum Telluris

De stichting is in 1985 door de Heer Visscher opgericht met als doel voorlichting te geven over de verscheidenheid aan landschappen en de ontstaansgeschiedenis van Nederland. Het museum is gevestigd aan de Reeweg te Dordrecht. Verschillende rapporten over landschapstypen en streken zijn door de stichting uitgebracht, waarbij extra aandacht is gegeven aan het Eiland van Dordrecht. Om de twee maanden verschijnt het mededelingenblad 'Ons Landschap'.

9.3. Historische Vereniging Zwijndrecht

De historische vereniging Zwijndrecht is opgericht op 15 juni 1982. De vereniging is gevestigd in één van de oudste panden van Zwijndrecht, 'De Vergulde Swaen'. Het pand was in de 18e eeuw in gebruik als herberg. De vereniging heeft als doel de (ontstaans)geschiedenis van Zwijndrecht vast te leggen en bekend te maken in de regio. Er worden regelmatig exposities in De Vergulde Swaen georganiseerd.

9.4. Historisch Genootschap Hendrik-Ido-Ambacht

De vereniging is in 1979 opgericht door inwoners die belangstelling hebben voor de geschiedenis van hun woonplaats. Het doel van de vereniging is de geschiedenis van het fraaie waaldorp te bewaren en de veranderingen in nieuwbouw en sloop van historische objecten vast te leggen.

9.5. Historisch Genootschap Hoogvliet

Het Historisch Genootschap werd opgericht in 1995 met als doel de beoefening en het bevorderen van de beoefening van de geschiedenis van Hoogvliet. Het genootschap heeft sinds die tijd een aantal Historische Jaarboeken uitgegeven. Daarnaast werden in de afgelopen jaren fototentoonstellingen verzorgd en lezingen gehouden.

9.6. Rotterdamsche Tramweg Maatschappij

Op 12 november 1878 werd de N.V. Rotterdamsche Tramweg Maatschappij opgericht met als doel in Rotterdam een net van tramwegen te exploiteren. In 1966 kwam een einde aan de smalspoortramwegexploitatie en werd de RTM een busmaatschappij. De stichting RTM heeft in 1965 stoomtrammaterieel aangeschaft als nagedachtenis aan de stoomtramhistorie. Vanaf 1990 heeft de RTM een museum met werkend trambaan gerealiseerd in Ouddorp.

9.7. Stichting Oud Ridderkerk

De stichting Oud Ridderkerk is in 1963 opgericht. De stichting Oud Ridderkerk stelt zich ten doel tot: "het nemen van maatregelen, strekkende tot behoud, al dan niet onder verwerving door de Stichting zelve, van roerende en onroerende goederen, die van historisch belang geacht kunnen worden voor de inwoners van de gemeente Ridderkerk"

De stichting werkt vanuit de oudheidkamer, dat gevestigd is een voormalig dorpsschool.

9.8. Historische Vereniging Barendrecht

De Historische Vereniging Barendrecht is 13 december 1976 opgericht en streeft naar behoud van historisch belangwekkende gebouwen en delen van Barendrecht en omgeving. Daarnaast worden er veel voorwerpen en documenten verzameld en gearhiveerd in het verenigingsgebouw aan de Dorpsstraat.

9.9. Oudheidkamer Rhoon en Poortugaal

Op 20 oktober 1988 werd in de oprichtingsvergadering besloten tot het stichten van een Oudheidkamer in Albrandswaard. Vervolgens werd op 24 november 1988 de Stichting Oudheidkamer Rhoon en Poortugaal opgericht.

Het doel van de Stichting Oudheidkamer Rhoon en Poortugaal is niet alleen het verzamelen van voorwerpen en documenten die herinneren aan de leef- en werkgewoonten van vroegere bewoners, maar ook het registreren, documenteren en exposeren daarvan.

9.10. Werkgroepleden

Vanuit de deelnemende partijen is een werkgroep opgericht. De werkgroep bestaat uit de volgende personen:

H.A. Visscher	Nationaal Landschapskundig Museum, Vereniging Oud-Dordrecht,
C. Lagendijk	Historisch genootschap Hendrik Ido Ambacht
K. van der Leer	Historische Vereniging Zwijndrecht
C. Boelhouwers	Rotterdamsche Tramweg Maatschappij
H. van der Boom	Historisch Genootschap Hoogvliet
C. Smits	Oud-Ridderkerk
J. van der Poel	Oud-Ridderkerk
C. Ratsma	Historische Vereniging Barendrecht

9.11. Stuurgroepleden

Bij de aanvang van het project is een stuurgroep opgericht. De stuurgroep had tot doel om als klankbordgroep voor Landschapsbeheer Zuid-Holland te dienen gedurende de projectperiode. Zo heeft de stuurgroep controle gehad op de planning, kwaliteit en besluiten genomen over het al dan niet opnemen van objecten en elementen. De stuurgroep bestaat uit de volgende personen:

K. van der Leer	namens de werkgroep
E. Stoutjesdijk	waterschap Hollandse Delta
M. Laman	Erfgoedhuis Zuid-Holland
A. Bok	gemeente Albrandswaard
A. Seip	gemeente Zwijndrecht
D.B.S. Paalman	gemeente Dordrecht

10. Gegroepeerde cultuurhistorische objecten

10.1. Algemeen

In IJsselmonde en Dordrecht liggen nog veel cultuurhistorische elementen en objecten verborgen in het landschap. Een groot deel daarvan zijn unieke elementen, waarover extra informatie in rapportagevorm noodzakelijk is. Een ander deel van de cultuurhistorische elementen komt veelvuldig voor, met maar weinig onderling onderscheid ten opzicht van de unieke elementen. Deze elementen zijn echter wel zeer waardevol en dienen zeer zeker meegenomen te worden in de atlas, maar worden niet meegenomen in de rapportage.

Na de veldinventarisatie heeft LBZH besloten een aantal elementen te groeperen en dus uit de rapportage te houden. Deze elementen staan dus wel op de overzichtskaart van de cultuurhistorische atlas, maar hebben geen label die correspondeert met de rapportage.

De dijken van IJsselmonde en Dordrecht zijn zeer beeldbepalende elementen in het gebied. Veel van de dijken hebben de waterkerende functie verloren en worden daardoor snel bedreigd door ruimtelijke veranderingen, zoals de aanleg van de HSL, wegen en stedenbouw. De resterende dijkstructuren zijn geïnventariseerd en vergeleken met de oorspronkelijke polderstructuren.

Bijlage 1, Dijken IJsselmonde & Dordrecht geeft een overzicht van de resterende dijken op de oorspronkelijke polderstructuren. De dijken zijn daarnaast geïnventariseerd op de aanwezigheid van wegen, bebouwing, beplanting, begrazing en de belevingswaarde.

De dijken zijn één van de belangrijkste restanten van het voormalige polderlandschap. De dijken herbergen een lange (ontginnings)geschiedenis en dienen beschermd te worden. Dijkdelen die afgegraven zijn, zouden geaccentueerd kunnen worden door middel van een markering, zoals een bomerij. Op deze wijze worden de lijnen in het landschap bewaard.

De boerderijen zijn niet individueel besproken, omdat de boerderijen veelal geïnventariseerd zijn door de boerderijstichting en het Erfgoedhuis. Bij deze inventarisaties zijn boekwerken over deze boerderijen te verkrijgen.

De boerderijen die aangeleverd zijn door de werkgroepleden zijn op de overzichtskaart ingetekend, met het symbool:

Bijlage 2, Boerderijen IJsselmonde & Dordrecht geeft een overzicht van de boerderijen, die door de werkgroep zijn aangeleverd.

Op IJsselmonde en Dordrecht liepen veel krekken en hoofdwatgangen, waarvan het overgrote deel is afgedamd en gedempt. De krekken die er nog liggen, waarvan de Koedood en de Devel cultuurhistorisch zeer waardevol zijn, zijn restanten van het waterrijke gebied, zoals de Biesbosch nog altijd is. Deze kreekrestanten zijn ingetekend. Uit kaarten, die gemaakt zijn in de 18^e eeuw, zijn de voormalige kreeklopen achterhaald. Op de overzichtskaart zijn van de meest belangrijke krekken de voormalige kreekliggingen ingetekend. Het is belangrijk dat de kreekrestanten geconserveerd worden, zodat niet nog meer van het oorspronkelijke krekkenlandschap verdwijnt. Er zijn daarnaast mogelijkheden om oude kreeklopen weer uit te graven om een stukje historie terug te krijgen.

Op de overzichtskaart zijn de nog bestaande krekken ingetekend met het symbool:

Op de overzichtskaart zijn de voormalige kreeklopen ingetekend met het symbool:

Bijlage 3, Kreeklopen IJsselmonde & Dordrecht geeft een overzicht van de belangrijkste kreekrestanten en voormalige kreeklopen.

10.2. Terpen en donken in het landschap

In het landschap zijn verschillende ophogingen zichtbaar. Deze ophogingen zijn door de mensen gecreëerd toen het gebied nog veelal onder water stond. Binnendijs zijn veel terpen (ook wel woonheuvel, hille of stelle genoemd) gemaakt, omdat de dijken en kades regelmatig doorbraken en het gebied onder water kwam te staan (inundatie). Kleine terpen werden gebruikt om vee en/of geoogste gewassen droog op te kunnen slaan. Deze kleine terpen konden uitgroeien tot grote woonheuvels, waar boerderijen, kerken etc. gebouwd werden. Op deze wijze konden de eerste bewoners van IJsselmonde en Dordrecht zich handhaven.

Buitendijs werd er veel gewerkt in de grienden en rietvelden. In dit getijdegebied werden eveneens verhogingen in het landschap aangebracht. Op de griendheuvels werden griendketen gebouwd waar de griendwerkers 'droog' konden slapen en op andere griendheuvels kon het geoogste wilgproduct opgeslagen worden. Voor rietheuvels geldt hetzelfde als voor de griendheuvels. In en rond Polder de Biesbosch liggen veel griend- en rietheuvels.

Donken zijn eveneens verhogingen in het landschap, maar zijn de enige natuurlijk gevormde zandheuvels in het rivierengebied. De donken liggen in de stroomrug of oeverwal van een (voormalige) rivier. Door sedimentatie ontstaan zandheuvels, die hoger liggen in het landschap. Donken zijn dan ook zeer oud en werden gebruikt door de eerste bewoners van het gebied. De archeologische waarde van donken is zeer hoog, omdat de kans om hier bewoningsrestanten te vinden zeer hoog is. In Zwijndrecht zijn langs de oeverwallen van de Waal en de Devel een aantal donken terug te vinden. Het Kijfhoekkerkje staat op één daarvan.

Op de overzichtskaart zijn de verhogingen die door mensenhanden gemaakt zijn (terpen, griendheuvels etc.) weergegeven door het symbool:

Op de overzichtskaart zijn de verhogingen die door de natuur gecreëerd zijn (donken) weergegeven door het symbool:

Cultuurhistorische waarde: Zeer hoge cultuurhistorische waarde

Aanbevelingen: De verhogingen in het landschap dienen geconserveerd te worden, omdat ze zeer waardevol zijn. Het door de pioniers gemaakte polderlandschap is vanuit deze relictten ontstaan. Naast de cultuurhistorie en de archeologische waarde van de verhogingen, zijn de verhogingen ook landschappelijk zeer waardevol. Zeker in Polder de Biesbosch springen de griendheuvels met bijbehorende keet en opgaande bomen in het oog. De relictten dienen geconserveerd te worden, door middel van planologische bescherming. Een aantal verhogingen kan tevens een educatieve functie vervullen, waarbij de gebiedsgeschiedenis en de griend/rietcultuur centraal staat. Zeer interessante informatie voor de recreant en belangrijk voor de identiteit van Dordrecht en IJsselmonde.

Bijlage 4, Terpen en donken IJsselmonde & Dordrecht geeft een overzicht van de nog aanwezige terpen en donken die in het landschap van IJsselmonde en het Eiland van Dordrecht verscholen liggen.

Een griendheuvel met keet in Polder de Biesbosch

Het Kijfhoekkerkje staat op een donk

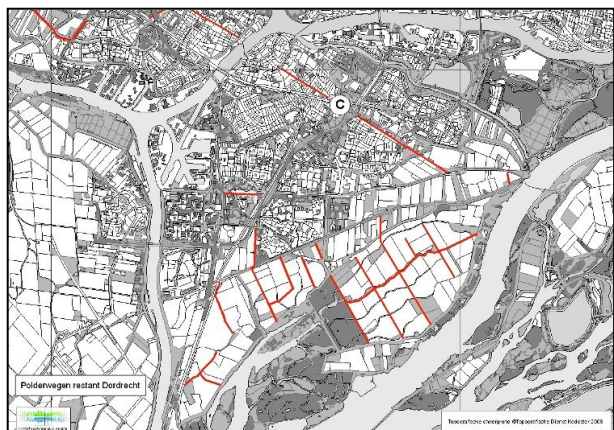
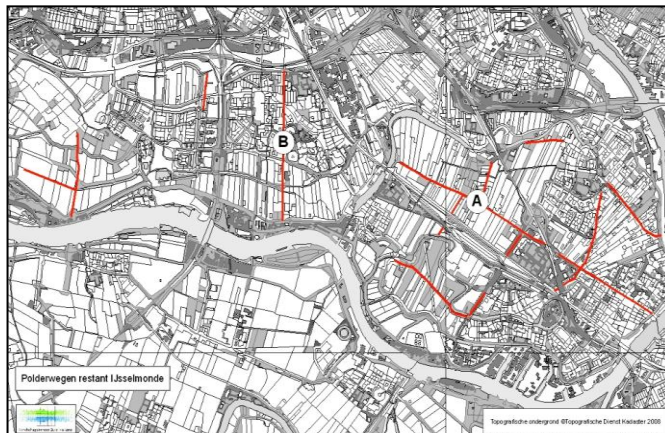
10.3. Polderwegen

Het landschap van IJsselmonde en Dordrecht is ontstaan uit een lange geschiedenis van (her)bedijkingen. Er zijn verschillende polders met dorpskernen ontstaan, die goed voor verkeer ontsloten moesten worden. In de nog geheel open polders zijn rechte lijnen getrokken, waarbij gebruik is gemaakt van raaien. Dit houdt in dat er een lijn wordt uitgezet, die gericht is op een duidelijk zichtbaar punt. In Zwijndrecht is dit nog zeer duidelijk zichtbaar. Door de gehele Zwijndrechtse Waard ligt één rechte lijn, waarop de Langeweg aangelegd is. Als raaipunt is de Tolbrugtoren van Dordrecht gebruikt.

Op een dergelijk wijze zijn er meerdere hoofdontsluitingen in IJsselmonde ontstaan, waarvan de Langeweg (op kaart A), Barendrechtseweg (op kaart B) en de Reeweg (op kaart C) nog zeer duidelijk zichtbaar zijn. Op de twee kaartjes zijn de belangrijkste, nog zichtbare, oude polderwegen aangegeven.

De Barendrechtseweg is na de bouw van de Barendrechtse brug de belangrijkste hoofdontsluiting geworden.

De Reeweg, overlopend in de Haaswijkweg, was in Dordrecht de belangrijkste hoofdontsluiting. De ligging van de weg is mogelijk al door de Romeinen ontwikkeld als een belangrijke route van Maastricht tot aan Rijnsburg.

De ontstane hoofdpolderwegen waren belangrijke wegen, waarover veel voet- en rijwielverkeer ging. Langs deze wegen zijn dan ook verschillende dorpskernen, fraaie boerderijen en later de tramspoorlijnen ontstaan. Om het gebied beter te ontsluiten zijn verschillende kruiswegen gemaakt, die veelal loodrecht op de hoofdpolderwegen stonden. Deze secundaire wegen hadden de functie voor de bewoners om heel de polder gemakkelijk te kunnen bereiken.

In Polder de Biesbosch is het netwerk van kruiswegen (Noorder Elsweg, Elzelingen weg en Zwaneplaatweg) nog zeer duidelijk zichtbaar. Op IJsselmonde zijn de Blinde weg, Bootjessteeg, Lindweg, Groenesteeg, Vrouwe Gelenweg, Krommeweg en de Munnikensteeg de belangrijkste nog resterende polderwegstructuren.

Bijlage 5, Historische polderwegen IJsselmonde & Dordrecht geeft een overzicht van de nog aanwezige historische polderwegen met kruiswegen.

Cultuurhistorische waarde: hoge cultuurhistorische waarde

Aanbevelingen: De verstedelijking en moderne infrastructuur heeft veel van het oorspronkelijke wegennetwerk doorsneden. Toch zijn de rechte lijnen van de historische hoofdontsluiting nog goed zichtbaar. Deze 'rechte' wegen dienen beschermd te worden, omdat ze een belangrijke rol hadden in de ontwikkeling van het gebied. Waar het mogelijk is, kunnen lijnen weer aan elkaar gekoppeld worden door middel van accentuering (bomen, markeringen etc.) van de voormalige ligging. Op deze wijze blijft het historisch wegennet, dat nog resteert, behouden.

Op de overzichtskaart zijn de historische polderwegen aangegeven, door middel van het symbool:

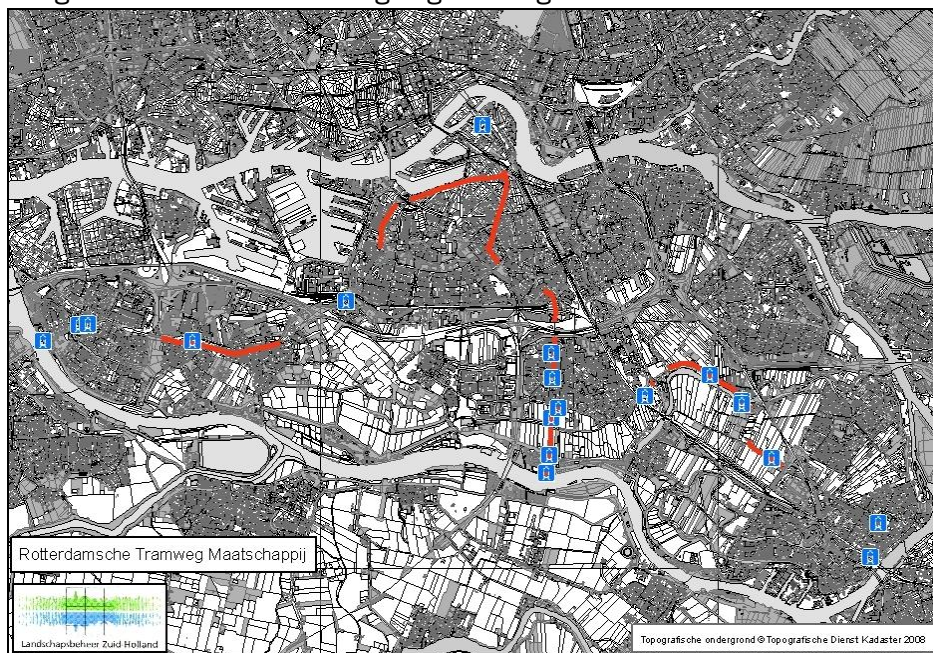

10.4. Rotterdamse Tramweg Maatschappij

De RTM is in 1878 opgericht met als doel een paardentramwegnetwerk te exploiteren in Rotterdam en omgeving. Op het eiland van IJsselmonde liepen begin 20ste eeuw drie tramspoorlijnen, die allen begonnen bij station Rotterdam Rosestraat. De eerste stoomtramlijn is in 1898 ontwikkeld en liep in zuidelijke richting van de Rosestraat naar Barendrecht en via de Barendrechtse brug naar de Hoeksche Waard. Deze lijn is in 1956 opgeheven. De tweede stoomtramlijn takte bij de Middeldijk (Barendrecht) af, via Rijsoord naar de Veerkade in Zwijndrecht. Deze tweede stoomtramlijn is in 1904 in dienst gegaan en in 1941 opgeheven. De derde stoomtramlijn liep in westelijke richting via Rhoon, Poortugaal en Hoogvliet naar Spijkenisse. Hier takte het spoor zich af naar Hellevoetsluis. De derde stoomtramlijn is in 1904 in dienst gegaan en in 1966 opgeheven.

In Dordrecht liepen geen RTM stoomtramlijnen, maar de RTM ondersteunde wel de plaatselijke kleine paardentramwegbedrijfjes, die het alleen niet konden bolwerken. De RTM werkte als een soort uitzendbureau en hielp de trambedrijven in Dordrecht met koetsiers, rijtuigen en conducteurs tegen een contractueel vastgelegd bedrag.

In bovenstaand figuur zijn de RTM stoomtramlijnen ingetekend, waarvan het tracé nog duidelijk zichtbaar is. Het oorspronkelijke tracé ligt nog als een lijnelement in het landschap en heeft een nieuwe invulling gekregen, zoals geasfalteerde fietspaden, wegen en verbrede bermen. Langs de stoomtramlijnen liggen nog verschillende RTM-objecten die dateren uit de tramwegjaren. Verschillende oude RTM-bruggetjes met kenmerkende gemetselde landhoofden, die omgebouwd zijn tot fietsovergangen, zijn verborgen in IJsselmonde. Daarnaast zijn verschillende voormalige stations- en agentschapsgebouwen omgebouwd tot restaurants en woningen. De identiteit van de RTM is veelal vastgelegd in het uiterlijk, interieur en benaming van de nieuwe horeca, zoals het 'MagnEETcafé' en het voormalige openlucht zwembad 'De Trampus'

Cultuurhistorische waarde: Redelijke cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: De RTM heeft een belangrijke rol gespeeld in IJsselmonde en voor de RTM-kenner zijn de restanten van de RTM in het landschap terug te vinden. Een gemiddelde recreant zal de fietsbrug niet als cultuurhistorisch ervaren. Om de cultuurhistorie van de tram op het eiland meer te laten leven in het gebied, dient er meer bekendheid aan gegeven te worden. Oude tracés kunnen benoemd worden naar de oude RTM-lijnen, zoals tramlijn, trambaan etc. Voorlichting over de RTM bij objecten, zoals bruggen en gebouwen, draagt bij aan de recreatieve waarde van het gebied.

Op de overzichtskaart is het RTM-tracé aangeven, door middel van het symbool:

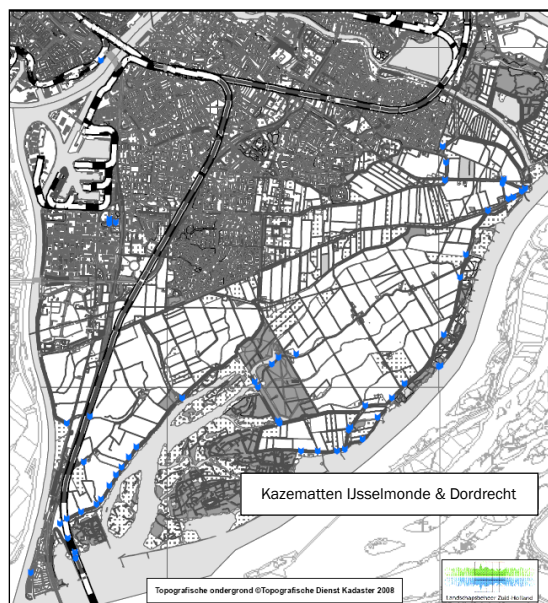
Bijlage 6, Rotterdamsche Tramweg Maatschappij geeft een overzicht van het nog aanwezige/zichtbare tramtracé met bijbehorende bruggen en haltes.

10.5. Kazematten

Op het Eiland van Dordrecht en IJsselmonde zijn nagenoeg alle kazematten gebouwd door het Nederlandse leger. Nederlandse kazematten worden ook wel bunkers genoemd, hoewel bunkers door de Duitsers werden gebouwd.

De kazematten maken onderdeel uit van de Nederlandse landsverdediging tussen 1922 en 1940, ook wel 'Vesting Holland' genoemd. Toen in 1939 de Tweede Wereldoorlog uitbrak, mobiliseerde Generaal Winkelman de Nederlandse troepen. In de periode tussen februari en mei 1940 werden in totaal bijna 60 groepschuilplaatsen gebouwd langs de Nieuwe Merwede. Het model van de kazematten was afgeleid van de in de Eerste Wereldoorlog gebruikte VIS-bunkers. Door de vorm van de piramide-vormige kazematten werden deze Piramiden genoemd.

Bij de inventarisatie zijn ongeveer 49 kazematten terug gevonden. Een aantal kazematten is dus in de loop der jaren gesloopt, maar erg veel zijn nog altijd duidelijk in het landschap aanwezig. Duidelijk zichtbaar is de linie langs de Nieuwe Merwede. In IJsselmonde zijn twee bunkers/kazematten gevonden.

In het Merwesteinpark lag het regionale hoofdcomplex van de Deutsche Wehrmacht, met verschillende bunkers en barakken. Dit bunkercomplex is gebombardeerd en na de oorlog verwijderd.

Naast de Nederlandse kazematten zijn 2 Duitse bunkers (model 621 en 622) gevonden. Deze bunkers zijn een stuk groter dan de Piramiden en bevinden zich in het uiterste puntje van Dordrecht, langs de spoorlijn Dordrecht - Breda.

Op de overzichtskaart zijn de kazematten aangeven, door middel van dit symbool:

Bijlage 7, Kazematten IJsselmonde & Dordrecht geeft een overzicht van de nog aanwezige kazematten op Dordrecht en IJsselmonde

Cultuurhistorische waarde: Redelijke cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: De kazematten en bunkers maken onderdeel uit van 'Vesting Holland' en herbergen een lange historie. De linie is duidelijk zichtbaar en de bouwwerken zijn veelal in goede staat. De bunkerlinie dient planologisch beschermd te worden. Indien er dijkverbredingen noodzakelijk zijn moet er onderzocht worden hoe de bouwwerken behouden kunnen blijven. De fietsroute 'Bunkerlinie' is al gerealiseerd en biedt mogelijkheden voor recreatie. Daarnaast is een aantal kazematten in gebruik genomen door vleermuizen en hebben ze hierdoor tevens een ecologisch waarde.

Een Duitse bunker (model 622) in de zuidpunt van Dordrecht

De linie van kazematten

11. Objecten in de gemeente Rotterdam
12. Objecten in de gemeente Albrandswaard
13. Objecten in de gemeente Barendrecht
14. Objecten in de gemeente Ridderkerk
15. Objecten in de gemeente Hendrik-Ido-Ambacht
16. Objecten in de gemeente Zwijndrecht

17. Objecten in de gemeente Dordrecht

Do001 Buitenplaats 'Park Merwestein'

In de 18e eeuw werd uit een aantal stukken grond met enkele huisjes de buitenplaats Merwestein gevormd. De villa is in de oorlog (1944) gebombardeerd en op de plek is een gedenkteken aangebracht. In het fraaie park is de tuinmanswoning het enige gebouw, dat nog aanwezig is. In het park bevinden zich meerdere bijzondere (uitheemse) oude bomen. Genomineerd als gemeentelijk monument.

Naam: Merwesteinpark

Huidige functie: Park

Oorspronkelijke functie: Buitenplaats

Eigenaar: Gemeente

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do002 Buitenplaats 'Weizigtpark'

Rond 1700 werd er voor het eerst gesproken over Landgoed Weysigt. Huize Weizicht is een fraai, blokvormig gebouw met op de gevel in het groot het jaartal 1794 in romeinse cijfers. Later in de 19e eeuw zijn de oranjerie en het koetshuis gebouwd. Voor het gebouw staat een kolossale Vijvercypres. Het omliggende stadspark is voor iedereen toegankelijk. Het huis, koetshuis en oranjerie zijn Rijksmonument.

Naam: Weizigtpark

Huidige functie: Kantoor en NME-centrum

Oorspronkelijke functie: Buitenplaats

Eigenaar: Diverse eigenaren

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed voor villa en koetshuis, matig/slecht voor oranjerie

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do003 Buitenplaats 'Dordwijk'

Landgoed Dordwijk is rond 1635 gesticht en bestaat uit een fraaie kasteelboerderij met omliggend park in engelse landschapstijl, dat niet vrij toegankelijk is voor publiek. In de 19e eeuw is een aantal fraaie gebouwen (huize Dordwijk, Tuinmanshuis en een oranjerie) in het park geplaatst. Dordwijk is één van de mooiste behouden landgoederen van Dordrecht. Het park staat vol bijzondere bomen. Oorspronkelijk stond op deze plek een kooihuis met eendenkooi. Landgoed Dordwijk is Rijksmonument.

Naam: Dordwijk

Huidige functie: Buitenplaats/park

Oorspronkelijke functie: Buitenplaats

Eigenaar: Stichting Dordwijk B.V.
Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen
Staat van onderhoud: Goed
Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Do004 Wiel, naast Zeedijk nr. 10

De dijkdoorbraak van 1682 heeft geleid tot een levendige plas met rietoevers. Kromming in de dijk is nog duidelijk zichtbaar. Wiel is, samen met de naastgelegen Alloijsehoeve, gemeentelijk monument.

Huidige functie: Natuurobject, waterberging
Oorspronkelijke functie: Dijkdoorbraak, wiel
Eigenaar: Particulier
Staat van onderhoud: Matig
Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol
Aanbeveling: Overgebleven plas en rietoevers handhaven, door eens in de 12 jaar te baggeren en kanten te maaien

Do005 Wiel, naast Zeedijk nr. 8

Het wiel, ontstaan in 1682, is verland en/of dicht gegooid en omgevormd tot weide. De bochtige sloot en dijk duiden op de dijkdoorbraak.

Huidige functie: Weiland
Oorspronkelijke functie: Dijkdoorbraak, wiel
Eigenaar: Particulier
Staat van onderhoud: Goed in huidige functie
Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol
Aanbeveling: Onderzoeken of het land weer omgevormd kan worden tot waterpartij

Do006 Wiel, Zuidbuitenpolderse kade

Relict van een gedempt wiel langs de Zuidbuitenpoldersekade (naast Do048). Het wiel is deels dichtgegooid en weer omgevormd tot akkerland.

Huidige functie: Akkerbouw
Oorspronkelijke functie: Dijkdoorbraak, wiel
Eigenaar: Particulier
Staat van onderhoud: Slecht
Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol
Aanbeveling: Onderzoeken of het land weer omgevormd kan worden tot waterpartij

Do007 Wiel, Louisapolderse kade

Een dijkdoorbraak in de Louisapoldersekade, op de plek waar de Spookkil en Bovenkil samenkomen.

Huidige functie: Plas
Oorspronkelijke functie: Dijkdoorbraak, wiel
Eigenaar: Vereniging Wegbeheer Louisapolder
Staat van onderhoud: Redelijk in huidige functie, verruiging van element
Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol
Aanbeveling: Onderzoeken of het land weer omgevormd kan worden tot waterpartij met natuurvriendelijke oevers.

Do008 Wiel, Zuidendijk

Het wiel is vergraven tot een vierkant toen Landgoed 'Wielborg' naast het wiel gesticht werd. Voor het wiel staan twee fraaie beuken. Het wiel is (samen met Do055) gemeentelijk monument.

Huidige functie: Vijver bij begraafplaats

Oorspronkelijke functie: Dijkdoorbraak, wiel

Eigenaar: Gemeente

Staat van onderhoud: Goed in huidige functie

Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol

Aanbeveling: Wiel behouden

Do009 Buitenplaats 'Groot Raij'

De verschillende verhogingen in het land en dubbele omgrachting geven de locatie aan waar het Landgoed Groot Raij gevestigd was. De buitenplaats moet tussen 1652 en 1673 zijn gesticht, maar heeft maar kort bestaan, tot de dijkdoorbraken van 1715. De locatie is een AMK-terrein.

Naam: Groot Raij

Huidige functie: Weiland

Oorspronkelijke functie: Landgoed

Eigenaar: Particulier

Staat van onderhoud: Goed in huidige functie

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Landschapstructuur en archeologische waarden conserveren

Do010 Wiel 1717, naast Zeedijk nr. 14

Een bosschage met slootstructuur geeft de locatie van het voormalige wiel aan. De dijk maakt naast het wielrelict een knik.

Huidige functie: Natuurgebiedje

Oorspronkelijke functie: Dijkdoorbraak, wiel

Eigenaar: NVW Dordrecht/particulier

Staat van onderhoud: Redelijk in huidige functie, verruiging van element

Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol

Aanbeveling: Kraggevegetatie behouden

Do011 Wiel 1715, tussen Zeedijk nr. 16 en 22

Een bosschage met een bochtige slootstructuur geeft het voormalige wiel aan. De dijkdoorbraak is gedicht zonder een kromming in de dijk te creëren.

Huidige functie: Bosschage

Oorspronkelijke functie: Dijkdoorbraak, wiel

Eigenaar: Valk Beheer B.V.

Staat van onderhoud: Redelijk in huidige functie, verruiging van element

Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol

Aanbeveling: Handhaven huidige begroeiing

Do012 Park 'Wantijpark'

Het Wantijpark ligt net buiten het centrum van Dordrecht. Het park is aangelegd in de crisisjaren van de 20e eeuw. Plantsoen en schietmuur zijn Rijksmonument.

Naam: Wantijpark

Huidige functie: Park

Oorspronkelijke functie: Park

Eigenaar: Gemeente

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do013 Griendkeet, Polder de Biesbosch

Deze griendkeet staat op een hoge terp of griendheuvel, centraal op een akker in Polder de Biesbosch. Het element heeft een zeer hoge landschappelijke waarde, omdat het een fraai aangezicht geeft. De griendkeet is Rijksmonument.

Huidige functie: Cultuurhistorie

Oorspronkelijke functie: Griendkeet

Eigenaar: Gemeente

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Mooi voorbeeld van een griendkeet op een verhoging. Geschikt om te gebruiken voor educatie.

Do014 Griendkeet, Polder de Biesbosch

Een zeer fraaie griendheuvel met een klein griendkeetje en twee beeldbepalende kastanjes van ruim 100 jaar in een open gedeelte van Polder de Biesbosch. Mooi voorbeeld van een griendkeet op een verhoging. Het element is niet vrij toegankelijk. Op pagina 29 is een andere foto weergegeven, waarop de griendkeet te zien is. De griendkeet is Rijksmonument.

Huidige functie: Cultuurhistorisch

Oorspronkelijke functie: Griendkeet

Eigenaar: Gemeente

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Mooi voorbeeld van een griendkeet op een verhoging. Geschikt om te gebruiken voor educatie.

Do015 Voormalige griendkeet 'Elshoeve'

De oorspronkelijke griendkeet op de heuvel is afgebroken en heeft plaats gemaakt voor boerderij de Elshoeve. De heuvel is nog intact.

Naam: Elshoeve

Huidige functie: Boerderij

Oorspronkelijke functie: Griendkeet

Eigenaar: Particulier

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do016 Monument 'Stoopbank'

Een door (destijds) Vereniging de Biesbosch opgericht monument, n.a.v. de inpoldering van Polder de Biesbosch. Het monument staat op een terp waarop voorheen een boerderijtje stond. Aan de gevel is een natuurstenen plaat bevestigd met de namen van het bestuur van de toenmalige Vereniging de Biesbosch (1926).

Naam: Stoopbank

Huidige functie: Monument

Oorspronkelijke functie: Griendheuvel

Eigenaar: Gemeente

Gevelsteen: Aan de gevel zit een houten plaat met de namen van het polderbestuur van 1926

Staat van onderhoud: Matig

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Monument opknappen

Do017 Griendkeet Noordplaat, Dordtse Biesbosch

Een griendheuvel met een dubbele Heerenkeet bedoeld voor zowel de onderbaas als de werkers. Naast de keet staan meerdere bomen met overhangende takken, waaronder een grote zwarte populier: de keetboom. Keetbomen werden aangeplant om de plek van de keet te markeren. Het object is niet vrij toegankelijk.

Huidige functie: Cultuurhistorie

Oorspronkelijke functie: Griendkeet

Eigenaar: SBB

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Slecht

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Griendheuvel en griendkeet handhaven, bedreigende takken snoeien.

Do018 Griendkeet Hooge Biezenplaat, Dordtse Biesbosch

Een griendkeet op een griendheuvel op de Hooge Biezenplaat is opgeknapt en omgebouwd tot een vakantiehuisje. Beperkt toegankelijk onder IVN-begeleiding.

Huidige functie: Vakantiewoning

Oorspronkelijke functie: Griendkeet

Eigenaar: SBB

Gevelsteen: Hooge Biezenplaat

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Behouden

Do019 Griendkeet Bovenkeet, Dordtse Biesbosch

Griendkeet Bovenkeet ligt op een griendheuvel in het zuidelijke deel van de Dordtse Biesbosch. De keet is een Domein-keet. De keten die eigendom waren van De Domeinen werden allemaal gebouwd door dezelfde aannemer. Het gebied is niet vrij toegankelijk.

Huidige functie: Onderzoekspost werkgroep NVWD

Oorspronkelijke functie: Griendkeet

Eigenaar: SBB

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Redelijk, omliggende vegetatie is sterk verwilderd

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: De beplanting om de griendkeet dient terug gesnoeid en opgeruimd te worden, zodat de heuvel weer geaccentueerd wordt.

Do020 Kooihuis/manschappenverblijf Benedenste Beversluisplaat, Dordtse Biesbosch

Een voormalige kooikerwoning in de Dordtse Biesbosch in een vegetatie van hoogopgaande bomen, nabij de zuidelijk gelegen eendekooirestanten. Voordien was het een verblijf voor griendwerkers/rietsnijders en de onderbaas. Het gebouw staat op een hoge terp (5,4 m).

Huidige functie: Ruïne

Oorspronkelijke functie: Kooikerwoning/
manschappenverblijf

Eigenaar: SBB

Staat van onderhoud: Slecht, ruïnebeheer

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Kooihuis is nu in gebruik voor natuurdoeleinden, dat gestimuleerd dient te worden.

Do021 Wiel, Zuidendijk

Het wiel is gelegen in sterk verstedelijkt gebied. Het wiel is dichtgegooid en uiteindelijk ingericht als speeltuin. De kromming in de Zuidendijk is de locatie van de dijkdoorbraak

Huidige functie: Speeltuin

Oorspronkelijke functie: Dijkdoorbraak, wiel

Eigenaar: Gemeente

Staat van onderhoud: Goed in huidige functie

Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol
Aanbeveling: Geen

Do022 Boomgaard, Zeedijk nr. 10

Een hoogstamboomgaard bij de Alloysehoeve. Langs de boomgaard liggen houtsingels en voormalige kreekstructuren. Het element wordt bedreigd.

Huidige functie: Boomgaard

Oorspronkelijke functie: Boomgaard

Eigenaar: Particulier

Staat van onderhoud: Matig, dode bomen en kale delen in boomgaard

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Verwijderen van de dode fruitbomen en nieuwe hoogstamfruitbomen aanplanten. Houtsingel om boomgaard opvullen met nieuwe aanplant. Instandhouden van kreekloop.

Do023 Boomgaard, Oudendijk

Een productieboomgaard met half- en hoogstamfruitbomen, gelegen aan de Oudendijk.

Huidige functie: Productie boomgaard

Oorspronkelijke functie: Productie boomgaard

Eigenaar: Particulier

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do024 Watertoren 'Dubbeldam'

De watertoren van Dubbeldam is in 1916 gebouwd en verloor zijn functie in 1973 toen Dubbeldam onderdeel werd van Gemeente Dordrecht en pompstations de functie overnamen. In 2000 heeft de Stichting Buitenlust de watertoren van de gemeente gekocht. Watertoren is gemeentelijk monument.

Naam: Dubbeldam

Huidige functie: Horeca en fietsenverhuur

Oorspronkelijke functie: Watertoren

Eigenaar: Diverse eigenaren

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: De watertoren is duidelijk zichtbaar en kan als recreatief knooppunt dienen.

Do025 Fabriekschoorsteen, Zeedijk

Ten noorden van de zeedijk staat tussen de akkers een oude schoorsteen met agrarische bijgebouwtjes. Deze historische schoorsteen is de enige overgebleven tuinders-schoorsteen op het Eiland van Dordrecht. Deze schoorsteen hoorde bij het ketelhuis van een tuinderij (i.v.m. verwarming van de kassen).

Huidige functie: Cultuurhistorie

Oorspronkelijke functie: Tuindersbedrijf

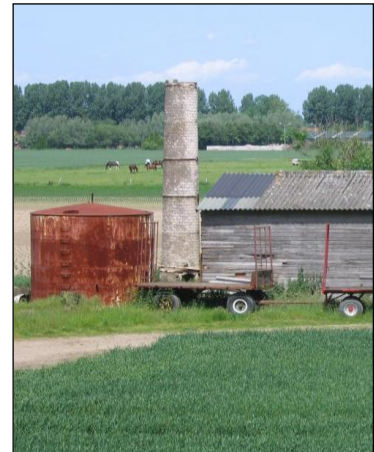
Eigenaar: Particulier

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Matig, metselwerk toont scheuren en ijzeren beugels zijn verroest.

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: De schoorsteen restaureren.

Do026 Gemaal 'W.H. Staring'

Het W.H. Staring gemaal reguleert de waterstand in de Noordbovenpolder.

Naam: W.H. Staring

Huidige functie: Gemaal

Oorspronkelijke functie: Gemaal

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do027 Sluis, Bovenpolder

Modern uitwateringssluisje op een oude betonnen constructie met gemaaltje om water in de Bovenpolder in te reguleren.

Huidige functie: Waterbeheersing

Oorspronkelijke functie: Waterbeheersing

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do028 Sluis, Noordbovenpolder

Een gemetselde uitwateringsluis tussen het Wantij en de Noordbovenpolder. In het sluisje zit een gevelsteen met daarop het jaartal: '1956'.

Huidige functie: Uitwatering

Oorspronkelijke functie: Uitwatering

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: 1956

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde
Aanbeveling: Metselwerk controleren en sluis conserveren

Do029 Sluis, Noordendijk

Een gemetseld sluisje dat vanaf de Noordendijk te bereiken is met een betonnen trappetje. Bovenaan de dijk is een inkijk gemaakt met houten deuren.

Huidige functie: Waterbeheersing

Oorspronkelijke functie: Waterbeheersing

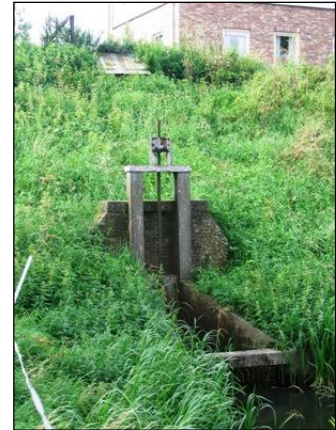
Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Matig, houten deuren verrot en verruiging

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Element meer zichtbaar maken door het overgroeide trappetje kaal te maken, raster te verwijderen en deuren van sluis te vervangen.

Do030 Sluis 'Ottersluis'

De schutsluis met puntdeuren en naaststaande sluiswachtershuis is gebouwd in 1863 en nog in gebruik. Boten kunnen via de sluis het Otterkanaal of de Merwede in. De sluis is niet beschoeid (zoals vrijwel alle andere sluisen) maar heeft schuine kanten met basaltblokken.

Naam: Ottersluis

Huidige functie: Sluis

Oorspronkelijke functie: Sluis

Eigenaar: Rijkswaterstaat

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do031 Sluis, Zuidendijk

Een opgeknapt sluisje in de Zuidendijk met een houten schot om de waterdoorgang te sluiten. Het gemetselde sluisje heeft aan weerszijden verschillende krimpuren, waarbij één lang en recht is en de ander kort is en een hoek maakt. De afsluiter is van ijzer.

Huidige functie: Sluis

Oorspronkelijke functie: Sluis

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed, roest op de afsluiter

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Het schot van de sluis is recent gerestaureerd en geeft het sluisje een zeer fraai aanzicht. Stevigheid van de afsluiter controleren en het sluisje behouden.

Do032 Eendenkooi 'Benedenste Beversluisplaat'

Van de eendenkooi zijn op dit moment nog alleen de plas en contouren van de vangpijpen aanwezig. Om de plas ligt het kooibos, dat dichtgegroeid is. Een ringdijk ligt om de kooi. De kooi is niet vrij toegankelijk.

Naam: Benedenste Beversluisplaat

Huidige functie: Plas

Oorspronkelijke functie: Eendenkooi

Eigenaar: SBB

Staat van onderhoud: Matig, element is verwilderd

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Dordrecht bezat veel eendenkooien, daarom dient er onderzoek gedaan te worden of er een mogelijkheid is om de eendenkooi in historische staat terug te brengen.

Do033 Eendenkooi 'Bovenste Beversluisplaat'

Van de eendenkooi zijn op dit moment nog alleen de plas, sluisjes en contouren van de vangpijpen aanwezig. Om de plas ligt het kooibos, dat dichtgegroeid is. Een ringdijk ligt om de kooi. De kooi is niet vrij toegankelijk.

Naam: Bovenste Beversluisplaat

Huidige functie: Plas

Oorspronkelijke functie: Eendenkooi

Eigenaar: SBB

Staat van onderhoud: Matig, element is verwilderd

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Dordrecht bezat veel eendenkooien, daarom dient er onderzoek gedaan te worden of er een mogelijkheid is om de eendenkooi in historische staat terug te brengen.

Do034 Sluis Benedenkooi, Dordtse Biesbosch

Het kleine sluisje met afsluiter maakte onderdeel uit van de waterregulering van de eendenkooi (Benedenkooi). Het sluisje heeft geen functie meer en zit verscholen in de wilgenvegetatie.

Huidige functie: Cultuurhistorie

Oorspronkelijke functie: Sluis

Eigenaar: SBB

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Matig, ruïnebeheer

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Het sluisje dient geconserveerd te worden

Do035 Griendkeet Bovenste Beversluisplaat, Dordtse Biesbosch

Een vervallen griendkeet op de Bovenste Beversluisplaat op een verhoogde griendheuvel aan de zuidelijke rand van de Dordtse Biesbosch.

Huidige functie: Cultuurhistorie

Oorspronkelijke functie: Griendkeet

Eigenaar: SBB

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Slecht, keet in vervallen staat

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Griendkeet handhaven

Do036 Kooikerwoning en zomerhuis 'De Kooy', Dordtse Biesbosch

Een voormalige kooikerwoning aan de zuidrand van de Dordtse Biesbosch. Bij de kooikerwoning staat een zomerhuis 'De Kooy'. De bijbehorende eendenkooi is niet meer in functie en bereikbaar.

Naam: De Kooy

Huidige functie: Cultuurhistorie

Oorspronkelijke functie: Kooikerwoning

Eigenaar: Particulier

Staat van onderhoud: Slecht, gebouw is ingestort

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Kooikerwoning en zomerhuis behouden.

Do037 Gemaal 'Johannes Vis Gemaal'

De brede watergang Het Diep loopt uit op het Johannes Vis Gemaal. Vanuit hier vindt de waterbeheersing van Polder de Biesbosch plaats.

Naam: Johannes Vis Gemaal

Huidige functie: Gemaal

Oorspronkelijke functie: Gemaal

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do038 Sluis 'Gat van de Noorderels', Dordtse Biesbosch

De inlaat en uitwateringssluys behorend bij het Johannes Vis Gemaal. De gemetselde sluis bestaat uit drie waterdoorgangen, waarvan er twee ronde togen en een sluitsteen hebben. Centraal in de sluis zit een steen met het bouwjaar 1926 ingemetseld. De sluis is voorzien van drie 'ijzeren mannen': de hevels van de sluis.

Huidige functie: Sluis

Oorspronkelijke functie: Sluis

Eigenaar: Gemaal

Gevelsteen: Steen met het bouwjaar '1926'

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Sluis conserveren

Do039 Bosmanmolen Janusplaat, Dordtse Biesbosch

Een werkend Bosmanmolentje op de Janusplaat, ten zuiden van de Louisapoldersekade. Het molentje staat tussen een dichte riet- en grasvegetatie. Dit molentje werd gebruikt om water in te pompen, ten behoeve van de rietvelden.

Huidige functie: Onderbemaling

Oorspronkelijke functie: Inlaat

Eigenaar: SBB

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Eén van de weinige (werkende) bosmanmolens in de omgeving dient geconserveerd te worden

Do040 Gemaal 'Prinsenheuvel'

Het gemaal bestaat uit een klein bemalingsgebouw op een betonnen constructie met drie waterdoorgangen en is gelegen tussen de Spookkil en Zuid Maartensgat.

Naam: Prinsenheuvel

Huidige functie: Gemaal

Oorspronkelijke functie: Gemaal

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do041 Herdenkingsboom 'Prins Hendrikboom'

Een in 1926 aangeplante lindeboom, welke herinnert aan de inpoldering van de Polder de Biesbosch. De boom met een smeedijzeren hek eromheen staat centraal op een wegsplitsing.

Naam: Prins Hendrikboom

Huidige functie: Herdenkingsboom

Oorspronkelijke functie: Herdenkingsboom

Eigenaar: Gemeente

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Herdenkingsboom beschermen

Do042 Rivierduinen, Dordtse Biesbosch

Zandstrandje met rivierduinvegetatie, langs de oevers van de Nieuwe Merwede. Het element heeft een hoge natuurwaarde.

Huidige functie: Rivierduinen

Oorspronkelijke functie: Rivierduinen

Eigenaar: SBB

Staat van onderhoud: Redelijk

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Rivierduin vegetatie handhaven en open plekken handhaven. Zware boomgroei voorkomen.

Do043 Sloot 'De Raamkil', Dubbeldamse weg

De Raamkil is een oude Biesboschkil die in de 16e eeuw al genoemd wordt. Momenteel is deze kil nog als een soort gracht aanwezig. Het oude Regthuis van Dubbeldam (later boerderij Nooigedagt) stond aan de Raamkil, achter de twee linden die nog aanwezig zijn.

Huidige functie: Afwatering

Oorspronkelijke functie: Rivier

Eigenaar: Gemeente

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Instandhouding slootpatroon

Do044 Rivierduinen, Dordtse Biesbosch

Rivierduinvegetatie met zandstrandjes langs de oevers van de Nieuwe Merwede. Het element heeft een hoge natuurwaarde.

Huidige functie: Rivierduinen

Oorspronkelijke functie: Rivierduinen

Eigenaar: Particulier

Staat van onderhoud: Redelijk

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Rivierduin vegetatie handhaven en open plekken handhaven. Zware boomgroei voorkomen.

Do045 Zalmkeet, Dordtse Biesbosch

Op de plek van de huidige keet stond eerder een zalmkeet. Uit de tijd van de zalmvisserij dateert nog wel het paadje van ijsselsteentjes, dat parallel aan de rivier loopt.

Huidige functie: Vakantiehuis

Oorspronkelijke functie: Zalmkeet

Eigenaar: Particulier

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Matig

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Gebouwtje is niet meer herkenbaar als voormalige zalmkeet. Onderzoeken of gebouwtje opgeknapt en als educatie doeleind gebruikt kan worden. Pad langs rivier zichtbaar maken.

Do046 Hoeve 't Kerkje

De voormalige griendkeet is afgebroken. Op de heuvel (nog intact) is een hoeve gebouwd. Het huis is vernoemd naar de boograampjes van de oude keet, in de stijl zoals ze ook in kerken te zien zijn.

Naam: 't Kerkje

Huidige functie: Woonhuis

Oorspronkelijke functie: Griendkeet

Eigenaar: Particulier

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do047 Haven 'Zuidhaven'

De jachthaven in de zuidpunt van Polder de Biesbosch wordt veel gebruikt door recreanten. De haven werd vroeger gebruikt voor het verschepen van landbouwproducten.

Naam: Zuidhaven

Huidige functie: Jachthaven

Oorspronkelijke functie: Landbouwhaven

Eigenaar: Gemeente

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do048 Sluis 'Haniasluis'

De fraaie Haniasluis, in de Zuidbuitenpoldersekade, is gemaakt van ijsselsteentjes en tras. De sluis is in 1799 gebouwd en in 1927 gerenoveerd. Ten zuiden van de sluis zijn twee stuwen met gemaaltjes.

Naam: Haniasluis

Huidige functie: Sluis

Oorspronkelijke functie: Sluis

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Matig, er ontstaan scheuren in de sluis.

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: De ijsselstenen constructie dient gecontroleerd te worden op stabiliteit.

Do049 Veerstoep, Cannemanspolder

Toen het veer vanwege opslibbingen niet meer kon vertrekken vanaf de oorspronkelijke veerstoep aan de Wieldrechtse Zeedijk, werd een nieuwe veerstoep gemaakt op deze plek. De kronkel in de dijk (fietspad) is hier nog een relict van. Deze veerstoep (veer naar Lage Zwaluwe) werd om dezelfde reden later ook weer verplaatst, naar de Prinsenheuvel. De veerstoep is nu grasland met een paddenpoel in het midden, welke symbool staat voor de voormalige veerstoep.

Huidige functie: Grasland met paddenpoel

Oorspronkelijke functie: Veer
Eigenaar: Gemeente
Staat van onderhoud: Goed in huidige functie
Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol
Aanbeveling: Dijkpatroon handhaven

Do050 Veerhuis 'Oude Veer', Wioldrechtse Zeedijk

Het voormalige veerhuis verloor zijn functie toen de zuidelijk gelegen polder dichtslabde. Het gerestaureerde veerhuis is nu een woonhuis.

Naam: Oude Veer
Huidige functie: Woonhuis
Oorspronkelijke functie: Veerhuis
Eigenaar: Particulier
Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen
Staat van onderhoud: Goed
Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde
Aanbeveling: Geen

Do051 Poel, Polder de Biesbosch

De poel in de Elzen heeft, doordat deze helemaal in hoog opgaand bos is komen te liggen, een minder hoge ecologische waarde.

Huidige functie: Poel
Oorspronkelijke functie: Poel
Eigenaar: SBB
Staat van onderhoud: Slecht, sterk verruigd en verland
Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol
Aanbeveling: De poel jaarlijks schonen en de oevers in het najaar maaien.

Do052 Sluis, Zeedijk

Een gemetseld sluisje onder de Zeedijk door. De afsluiter bevindt zich op de gemetselde toeg. De sluis is gerenoveerd, waarbij het metselwerk is geplamuurd en wit geverfd. De historische staat van het sluisje is hierdoor aangetast.

Huidige functie: Waterbeheersing
Oorspronkelijke functie: Waterbeheersing
Eigenaar: WSHD
Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen
Staat van onderhoud: Goed
Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde
Aanbeveling: Door de renovatie is het metselwerk niet meer zichtbaar. In vervolgre restauraties van objecten dient de historische staat en uiterlijk behouden te blijven.

Do053 Buitenplaats 'Amstelwijck'

Het landgoed Amstelwijck, met herenhuis en boerderij, is in 1661 gesticht. Het herenhuis is gesloopt in 1885 en op de locatie is een klooster gebouwd, dat nu dienst doet als kantoorruimte. De bijbehorende hoeve is in 1985 afgebrand en niet meer opgebouwd. Het landgoed wordt afgesloten door een historisch hekwerk met bakstenen pijlers op een heulbrug met een sluitsteen, waarop "1661" staat. Heulbrug en toegangspoort zijn Rijksmonument. In de oorspronkelijke siertuin staan twee kazematten.

Naam: Amstelwijck

Huidige functie: Buitenplaats

Oorspronkelijke functie: Buitenplaats

Eigenaar: Bedrijf

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do054 Buitenplaats 'Gravenstein'

Het landgoed Gravenstein is op kaarten uit de 17e eeuw al zichtbaar. Op het landgoed staat een fraaie villa uit 1917 en een tuinderhuis met een mooie omliggende tuin. De villa is te bereiken via een hekwerk met bakstenen pijlers, met twee leeuwen erop. De laan bestaande uit een dubbele rij beuken en linden verzorgt een mooi entree tot het landgoed. Een kazemat is in 1940 naast de villa gebouwd. Het landgoed is Rijksmonument.

Naam: Gravenstein

Huidige functie: Buitenplaats

Oorspronkelijke functie: Buitenplaats

Eigenaar: Bedrijf

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do055 Algemene begraafplaats Dubbeldam

Begraafplaats op de locatie van voormalige buitenplaats Wielborg, vernoemd naar het naastliggende wiel. Begraafplaats en wiel zijn gemeentelijk monument.

Naam: Wielborg

Huidige functie: Begraafplaats

Oorspronkelijke functie: Begraafplaats

Eigenaar: Gemeente

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do056 Sluis, Zuidplaatje

Uitwateringssluysje met een electrisch gemaaltje in polder 'Het Zuidplaatje'.

Huidige functie: Sluis

Oorspronkelijke functie: Sluis

Eigenaar: Particulier

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Redelijk

Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorische waardevol

Aanbeveling: Geen

Do057 Eendenkooi, Zuidplaatje

De voormalige eendenkooi (bosje op de achtergrond van de foto) maakt in de huidige staat onderdeel uit van een watergang (Kooikil) met deels bosschages erlangs. De bosschages zijn restanten van het kooibos.

Huidige functie: Watergang

Oorspronkelijke functie: Eendenkooi

Eigenaar: Particulier

Staat van onderhoud: Goed in huidige functie

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Onderzoek naar de mogelijkheid om de vangpijpen terug te brengen.

Do058 Kleiput, Polder de Biesbosch

De kleiput is uitgegraven. Met de vrijgekomen grond kon de naastliggende dijk versterkt worden. De ontstane plas ligt buitendijks aan de Nieuwe Merwede.

Huidige functie: Plas

Oorspronkelijke functie: Kleiwinning

Eigenaar: Gemeente

Staat van onderhoud: Goed in huidige functie

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do059 Griendkeet Noorderelsplaat, Dordtse Biesbosch

De gemetselde griendkeet staat op een griendheuvel op de Noorderelsplaat. In de keet is een kerkuilenkast aangebracht.

Huidige functie: Cultuurhistorie

Oorspronkelijke functie: Griendkeet

Eigenaar: SBB

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Slecht

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Griendkeet behouden

Do060 Griend 'Spoorslootgriend',

Ten zuiden van Polder de Zuidpunt ligt de Spoorslootgriend, dat van griend uitgegroeid is tot een bos dat in open verbinding staat met de Nieuwe Merwede.

Naam: Spoorslootgriend

Huidige functie: Bos

Oorspronkelijke functie: Griend

Eigenaar: SBB

Staat van onderhoud: Matig, griend is uitgegroeid tot hoog opgaand bos

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Onderzoeken of er weer een griendbeheer toegepast kan worden in de voormalige griend

Do061 Kleiput, Wieldrechtse Zeedijk

Ten zuiden van de Wieldrechtse Zeedijk ligt een voormalige kleiput, waaruit klei kwam die ter versterking van de dijk diende. De kleiput ligt nu binnendijs en is verland.

Huidige functie: Natuurterrein

Oorspronkelijke functie: Kleiwinning

Eigenaar: N.S. Vastgoed

Staat van onderhoud: Slecht, put is verland en begroeid met struweel

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Onderzoeken of de kleiput uitgegraven kan worden, om er weer een plas van te maken

Do062 Duiker, Zanddijk

Een betonnen duiker onder de Zanddijk door op de locatie waar al eeuwen een duiker ligt.

Huidige functie: Duiker

Oorspronkelijke functie: Duiker

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do063 Sluis 'Helsluis'

Een oude schutsluis met sluiswachtershuisjes tussen de Merwede en de Helsloot. De sluis is met één van de huisjes een Rijksmonument en wordt tegenwoordig voornamelijk gebruikt voor recreatievaart.

Naam: Helsluis

Huidige functie: Schutsluis

Oorspronkelijke functie: Schutsluis

Eigenaar: Rijkswaterstaat

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do064 Gemaal 'Beerpolder'

Een voormalig gemaal langs de Dordtsche Kil dat nu in gebruik is als woonhuis.

Naam: Beerpolder

Huidige functie: Woonhuis

Oorspronkelijke functie: Gemaal

Eigenaar: Particulier

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do065 Gemaal 'Loudon'

Een oud gemaal tussen de Westkil en de Dordtsche Kil, dat nu als opslagruimte door het waterschap gebruikt wordt.

Naam: Loudon

Huidige functie: Opslag

Oorspronkelijke functie: Gemaal

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: Gevelsteen met tekst

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Behouden

Do066 Veerhuis 'Prinsenheuvel'

Op deze plek stond een wachthuis voor het veer naar Lage Zwaluwe, nadat het veer aan de Wieldrechtse Zeedijk was verplaatst. Naast het wachthuis stond een boerderij die in 1943 is afgebrand. De huidige woning is, met oude stenen, op de plek van het wachthuis gebouwd, na de watersnoodramp van 1953.

Naam: Prinsenheuvel

Huidige functie: Woonhuis

Oorspronkelijke functie: Veerhuis

Eigenaar: Particulier

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Behoud huidige situatie

Do067 Gemaal 'Wantijgemaal'

Een gemaal uit de 19de eeuw met twee fraaie togen, waar het water het Wantij in en uit wordt gepompt.

Naam: Wantijgemaal

Huidige functie: Woonhuis

Oorspronkelijke functie: Waterinlaat

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Conserveren van het oude gemaal

Do068 Sluis 'Noordersluisdam'

De onderbouw van de oude sluis dateert uit 1640 en deze is in 1975 omgebouwd tot waterinlaat. In de betonnen kade zijn de inkepingen van de sluisdeuren zichtbaar.

Naam: Noordersluisdam

Huidige functie: Waterinlaat

Oorspronkelijke functie: Sluis

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do069 Dijkmagazijn, Polder de Biesbosch

Een fraai dijkmagazijn ten westen van de Oostdijk in Polder de Biesbosch, vroeger voor opslag van gereedschap en zandzakken, t.b.v. het onderhoud van de dijk. Het dijkmagazijn wordt onderhouden door Natuur- en Vogelwacht Dordrecht.

Huidige functie: Cultuurhistorie

Oorspronkelijke functie: Dijkmagazijn

Eigenaar: Gemeente

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Behoud

Do070 Dijkmagazijn, Polder de Biesbosch

Een dijkmagazijn naast een kazemat, ten westen van de Oostdijk in Polder de Biesbosch, vroeger voor opslag van gereedschap en zandzakken, t.b.v. het onderhoud van de dijk. Het dijkmagazijn wordt onderhouden door Natuur- en Vogelwacht Dordrecht.

Huidige functie: Cultuurhistorie

Oorspronkelijke functie: Dijkmagazijn

Eigenaar: Gemeente

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Behoud

Do071 Herinneringspaal, Polder de Biesbosch

Mijlpaal (herinneringssteen) m.b.t. de gedeeltelijke openstelling in 1928 van Polder de Biesbosch voor het publiek. Oorspronkelijk was de steen groter, nu rest enkel nog het onderste stuk daarvan.

Huidige functie: Herinneringssteen

Oorspronkelijke functie: Herinneringssteen

Eigenaar: Gemeente

Gevelsteen: Eerste Biesbosch Mijlpaal 26 juli 1928

Staat van onderhoud: Matig, het paaltje is op meerdere plaatsen gescheurd

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Conserveren

Do072 Pompgebouw voormalig waterbedrijf Dubbeldam, Kop van 't Land

Het voormalig pompgebouw voor waterwinning is gebouwd in 1916. Waterbedrijf Evides wil het monumentale pand betrekken in een meer natuurlijk beheersplan. Het pand is een gemeentelijk monument, evenals de naastgelegen beheerderswoning.

Huidige functie: Opslag

Oorspronkelijke functie: Waterwinning

Eigenaar: Evides

Gevelsteen: Wilhelmina H.F. De Roo legde den eersten steen 4 april 1916

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Pompgebouw en beheerderswoning conserveren

Do073 Sluis, Sliedrechtse Biesbosch

Een fraaie sluis met twee afsluiters en houten sluisdeuren om water de Kikvorschkil in te loodsen. De afsluiters worden ondersteund door hardhouten balken.

Huidige functie: Sluis

Oorspronkelijke functie: Sluis

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Controleren van houtrot in de houten sluisdeuren.

Do074 Rol, Sliedrechtse Biesbosch

Een houten rol in een 'modern' metalen frame. De rol diende om boten over de dijk heen te duwen, zodat de Merwede bereikt kon worden. De oorspronkelijke rol is op de Bonnekaart van 1900 afgebeeld (nog niet op een eerdere kaart van 1847). Tijdens de Tweede Wereldoorlog speelde de rol op deze plek een grote 'rol', tijdens de line-crossings op Brabant vanaf '44. Via de rol konden roeibootjes en kano's vanuit de Sliedrechtse Biesbosch de Nieuwe Merwede bereiken. De nu nog aanwezige rol is echter niet meer origineel.

Huidige functie: Cultuurhistorie

Oorspronkelijke functie: Rol op dijk

Eigenaar: SBB

Staat van onderhoud: Slecht, dreigt overgroeid te raken en een aantal rollers ontbreekt. Niet meer origineel.

Cultuurhistorische waarde: Zeer hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Opknappen en vrijmaken

Do075 Sluis, Sliedrechtse Biesbosch

Een gemetseld sluisje om water de Merwede in te laten. Metalen gleuven zijn aangebracht voor schotbalken.

Huidige functie: Sluis

Oorspronkelijke functie: Sluis

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Redelijk

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Sluisje met de coupuregleuven handhaven.

Do076 Bosmanmolen, Sliedrechtse Biesbosch

Een niet meer werkend Bosmanmolentje voor onderbemaling in de polder. Naast het molentje ligt een dijkrelict.

Huidige functie: Onderbemaling

Oorspronkelijke functie: Onderbemaling

Eigenaar: SBB

Staat van onderhoud: Matig, wieken van de molen ontbreken

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Molentje repareren en conserveren.

Do077 Dam, Sliedrechtse Biesbosch

De afdamming van de Zuidwaartse Hennip gemaakt van basaltkeien. De dam is intact en deels met gras overgroeid.

Huidige functie: Dam

Oorspronkelijke functie: Dam

Eigenaar: SBB

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do078 Schotbalkensluis, Sliedrechtse Biesbosch

Een brede schotbalkensluis, bestaande uit opgemetselde houders en balken. Aan beide kanten van de fraaie sluis liggen basaltkeien. In 2008 is de sluis geheel gerestaureerd.

Huidige functie: Waterbeheersing

Oorspronkelijke functie: Waterbeheersing

Eigenaar: SBB

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Behouden

Do079 Sluis, Sliedrechtse Biesbosch

Relict van een schotbalkensluis tussen de Zoetemelkkil en het Gat van de Hengst.

Huidige functie: Sluis

Oorspronkelijke functie: Sluis

Eigenaar: SBB

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Zeer slecht, alleen relict van schotbalken nog aanwezig

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Opnieuw opbouwen

Do080 Sluis, Sliedrechtse Biesbosch

Een in- en uitwateringsluisje bestaande uit een betonnen constructie en een metalen afsluitsysteem. Een fraai werkend Bosmanmolentje is naast de sluis geplaatst.

Huidige functie: Sluis

Oorspronkelijke functie: Sluis

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Sluis conserveren

Do081 Sluis, Sliedrechtse Biesbosch

Een in- en uitwateringsluisje bestaande uit een betonnen constructie. De sluis heeft geen functie meer omdat de naastgelegen kade is afgegraven en het water vrij spel heeft.

Huidige functie: Cultuurhistorie

Oorspronkelijke functie: Sluis

Eigenaar: SBB

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Sluis conserveren

Do082 Dam, Sliedrechtse Biesbosch

De Hoogkil is afgedamd door een dam van basaltkeien.

Huidige functie: Dam

Oorspronkelijke functie: Dam

Eigenaar: SBB

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do083 Wiel, Sliedrechtse Biesbosch

Een wiel in de oostelijk punt van de Sliedrechtse Biesbosch. De open plas ligt in een weiland met een aantal bomen eromheen.

Huidige functie: Wiel

Oorspronkelijke functie: Wiel, drinkpoel voor vee

Eigenaar: SBB

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Wiel openhouden, natuurvriendelijke oevers creëren en botanisch beheer toepassen.

Do084 Zwarte Populier, Sliedrechtse Biesbosch

Een vrijstaande Zwarte Populier, die hier in de oostpunt van de Sliedrechtse Biesbosch al meer dan 100 jaar staat. Deze populier is ooit geplant als grensboom.

Huidige functie: Estetisch

Oorspronkelijke functie: Grensboom

Eigenaar: SBB

Gevelsteen: -

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Populier handhaven.

Do085 Rivierduinen, Sliedrechtse Biesbosch

Rivierduinen langs de Beneden Merwede, bestaande uit grasvegetatie, struikgroei en open zand.

Huidige functie: Rivierduinen

Oorspronkelijke functie: Rivierduinen/vluchtplaats bij hoogwater

Eigenaar: SBB

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Rivierduin vegetatie handhaven en open plekken handhaven. Zware boomgroei voorkomen.

Do086 Rivierduinen, Sliedrechtse Biesbosch

Rivierduinen langs de Nieuwe Merwede, bestaande uit grasvegetatie, struikgroei en open zand

Huidige functie: Rivierduinen

Oorspronkelijke functie: Rivierduinen/vluchtplaats bij hoogwater

Eigenaar: SBB

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Rivierduin vegetatie handhaven en open plekken handhaven. Zware boomgroei voorkomen.

Do087 Volkskeet, Sliedrechtse Biesbosch

Het pand dateert uit 1895 en was als volkskeet onderdeel van de zalmvisserij. In dit gebouw woonden de arbeiders van de zalmvisserij en vergaderde de directie.

Huidige functie: Woonhuis

Oorspronkelijke functie: Volkskeet van de zalmvisserij

Eigenaar: Particulier

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do088 Boetkeet, Sliedrechtse Biesbosch

De boetkeet van de voormalige zalmvisserij. De oevers van watergang zijn gestapelde boomstammetjes. In de boetkeet werden de netten gerepareerd. De boetkeet is gemaakt d.m.v. een potdekselconstructie en is tegenwoordig een vakantiehuis. Het polderdje achter de boetkeet (de Noordwal) maakte ook deel uit van de zalmvisserij en hoort er in z'n geheel bij als waardevol cultuurhistorisch object.

Huidige functie: Zomerhuis

Oorspronkelijke functie: Zalmvisserij, boetkeet

Eigenaar: Particulier

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Keet in stand houden. Oever van boomstammetjes regelmatig bijvullen, zodat oever gehandhaafd blijft.

Do089 Sluis, Sliedrechtse Biesbosch

Fraai gemetseld sluisje met een ronde toog en een afsluiter. Sluisje dient om het waterpeil in de Otterpolder te reguleren.

Huidige functie: Sluis

Oorspronkelijke functie: Sluis

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: De eerste steen gelegd Polder de Otter 20.....? 1890

Staat van onderhoud: Slecht

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Sluis vrijmaken van overhangende takken en metselwerk restaureren

Do090 Boom(groep), Rijksstraatweg

De Wilhelminaboom aan de Rijksstraatweg is ter gelegenheid van de kroning van Koningin Wilhelmina geplant in het toenmalige dorp Wieldrecht. De lindeboom is betaald door Hugo van Gijn (toenmalig wethouder van Dordrecht) die in het tegenover de Wilhelminaboom gelegen kasteel Gravenstein woonde. De lindeboom werd door zijn tuinman Hendrik de Wit geplant.

Huidige functie: Herdenking

Oorspronkelijke functie: Herdenking

Eigenaar: Gemeente Dordrecht

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol

Aanbeveling: Lindeboom handhaven en eventueel smeedijzeren hek terugplaatsen

Do091 Buitenplaats 'Crabbehoff'

Kasteel Crabbehoff is gebouwd toen de Zuidpolder ingepolderd is (1616), op de locatie van een voormalige eendekooi. Na decennia in verval te zijn geweest, is op deze plek in 1857 een nieuw kasteeltje gebouwd met oude stenen van de kloveniersdoelen. De landerijen zijn volgebouwd met woningen en een bejaardencentrum. Het kasteel is een Rijksmonument.

Naam: Crabbehoff

Huidige functie: Kasteel

Oorspronkelijke functie: Kasteel/buitenplaats

Eigenaar: Gemeente

Gevelsteen: Gevelsteen aanwezig

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do092 Buitenplaats 'Dubbelsteyn'

Dubbelsteyn ligt op het grondgebied van de voormalige gemeente Dubbeldam. De oorspronkelijke boerderij (1730) en herenhuis (1785) zijn gesloopt. De natuurstenen hekpijlers vormen samen met het achtergelegen openbare park de restanten van het landgoed Dubbelsteyn. Het park met toegangspoort is gemeentelijk monument.

Naam: Dubbelsteyn

Huidige functie: Park

Oorspronkelijke functie: Buitenplaats

Eigenaar: Gemeente

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do093 Beuk, Haaswijkweg / 'Groene driehoek'

Een solitaire beuk staat in een open weide tussen de Haaswijkweg en de Oudendijk. De zogeheten 'groene driehoek' van weilanden rondom deze beuk is in z'n geheel karakteristiek en beeldbepalend.

Huidige functie: Schaduw voor vee/esthetisch als solitaire boom

Oorspronkelijke functie: Schaduw voor vee/esthetisch als solitaire boom

Eigenaar: Particulier

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: De boom vrijhouden in het landschap, omdat het een zeer beeldbepalende functie heeft.

Do094 Rad 'De Spil'

Onder het zomerhuis staat een oud rad, dat diende om de netten van de zalmvisserij binnen te halen. Het rad werd aangedreven door paarden, die in een tredmolen rondjes liepen. Het stenen paadje van de tredmolen is ook nog aanwezig.

Naam: De Spil

Huidige functie: Fundering van een zomerhuis

Oorspronkelijke functie: Rad van zalmvisserij

Eigenaar: Particulier

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Slecht, rad is sterk verwaarloosd

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Het rad is sterk verroest en nauwelijks zichtbaar onder het zomerhuisje.

Onderzoeken of het rad opgeknapt en meer zichtbaar gemaakt kan worden.

Do095 Hoekpuntpaal 'Otterkanaal'

Voor de graafwerkzaamheden van het Otterkanaal begonnen, hebben ingenieurs in 1863 stenen oriëntatiepaaltjes gezet, zodat de gravers wisten waar ze moesten graven.

Naam: Otterkanaal

Huidige functie: Geen

Oorspronkelijke functie: Oriëntatiepaaltje

Eigenaar: Gemeente

Gevelsteen: Inscriptie met "15"

Staat van onderhoud: Redelijk

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Conserveren van het paaltje

Do096 Wiel, Zeedijk 22/Heerenweg 7

Een doorbraak in de Zeedijk van 1715 heeft geresulteerd in een wiel. Het wiel bestaat in de huidige vorm uit een plas met dichte rietoevers.

Huidige functie: Plas bij woonhuis

Oorspronkelijke functie: Dijkdoorbraak, wiel

Eigenaar: Gemeente

Staat van onderhoud: Slecht, wiel is aan het verlanden

Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol

Aanbeveling: Uitbaggeren van het wiel en de rietbeplanting terugmaaien, zodat het wiel in het landschap aanwezig blijft

Do097 Veerdienst de Biesbosch

Het veer gevestigd aan de Kop van 't Land vaart van Dordrecht naar Gemeente Werkendam en is nog in gebruik als veer. Bij het veer behoort de historische veerstoep, monumentale bomen en wachthokje.

Naam: Veerdienst de Biesbosch

Huidige functie: Veer

Oorspronkelijke functie: Veer

Eigenaar: AquaDordt BV

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do098 Stuw, Zuidpolderkade

In de watergang naast de Zuidpolderkade zit een betonnen stuw, die gesloten kan worden bij hoogwater.

Huidige functie: Waterkering

Oorspronkelijke functie: Waterkering

Eigenaar: WSHD

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol

Aanbeveling: Vrijhouden van oeverbegroeiing

Do099 Bosmanmolen, Polder de Biesbosch

Bosmanmolentje aan het Noorderdiep voor onderbemaling in Polder de Biesbosch. Dit molentje staat één perceel ten westen van molentje Do100.

Huidige functie: Onderbemaling

Oorspronkelijke functie: Onderbemaling

Eigenaar: Particulier

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Één van de weinige (werkende) bosmanmolens in Dordrecht dient geconserveerd te worden

Do100 Bosmanmolen, Polder de Biesbosch

Bosmanmolentje aan het Noorderdiep voor onderbemaling in de Polder de Biesbosch. Dit bosmanmolentje staat langs de Van Elzelingenweg.

Huidige functie: Onderbemaling

Oorspronkelijke functie: Onderbemaling

Eigenaar: Particulier

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Één van de weinige (werkende) bosmanmolens in Dordrecht dient geconserveerd te worden

Do101 Molen 'Kyck over de Dyck'

De enige overgebleven molen van Dordrecht is deze stellingkorenmolen die dateert uit 1713. De aan de Noordendijk staande molen is in 2000 gerestaureerd en omgebouwd tot horecagelegenheid. Molen is een Rijksmonument.

Naam: Kyck over de Dyck

Huidige functie: Horeca

Oorspronkelijke functie: Stellingkorenmolen

Eigenaar: Stichting "Molen Kyck over den Dyck"

Gevelsteen: 1713 den 31 maart aan dese molen heeft Jacobus Leendersen Kivit en Adrian Melsen van der Schep de eerste steen geleydt en de stichters zyn Leendert Willemsen, Kivit en Mels Adriansen van der Schep en dese molen is van outs genamt kyck over den dyck

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do102 Arbeiderswoning 'Ark'

Een voormalige arbeiderswoning ten westen van de Zuidhaven, gelegen aan de Nieuwe Merwede. De Ark werd als woning gebruikt door kooikers en rietsnijders. De Ark is gemaakt van geklinknagelde ijzeren platen met een houten opbouw.

Naam: De Ark

Huidige functie: Cultuurhistorie

Oorspronkelijke functie: Arbeidersverblijf
Eigenaar: Particulier
Staat van onderhoud: Slecht
Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde
Aanbeveling: De Ark dient geheel opgeknapt te worden.

Do103 Sluis, Louisapolderse kade

Een betonnen uitlaatsluisje ten zuiden van Gemaal Prinsenheuvel. Het water loopt hier het Zuid Maartensgat in. Achter het sluisje staat een kazemat (1940) en een (voormalige) rietsnijdersschuur (opslag van riet en verblijf voor rietsnijders). De schuur is nu een vakantiewoning.

Huidige functie: Sluis
Oorspronkelijke functie: Sluis
Eigenaar: WSHD
Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen
Staat van onderhoud: Goed
Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde
Aanbeveling: Geen

Do104 Haven 'Oosthaven'

Een voormalige bietenhaven met fraaie rietoevers, knotwilgen en aanlegsteiger. De haven ligt in het oosten van Polder de Biesbosch.

Naam: Oosthaven
Huidige functie: Haven
Oorspronkelijke functie: Landbouwhaven
Eigenaar: Gemeente
Staat van onderhoud: Goed
Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde
Aanbeveling: Geen

Do105 Sluis, Zuidplaatje

Een gemetselde schotbalkensluis in de kade van het Zuidplaatje, die ondermeer diende voor slibbemesting van het land. De sluis bestaat uit twee waterdoorgangen met schotbalken ervoor en een loopplank met hek eroverheen. Hek met bijzonder smeedwerk.

Huidige functie: Sluis
Oorspronkelijke functie: Sluis
Eigenaar: Particulier
Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen
Staat van onderhoud: Slecht, houtwerk is veelal rot
Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde
Aanbeveling: De bakstenen peilers zijn in goede staat. De loopplank, schotbalken en hekwerk dienen vervangen te worden.

Do106 Sluis, Tongplaat

Een uitwateringssluisje ten westen van De Elzen, tussen de Tongplaat en het Zuidgat, dat verstevigd is met een hardhouten beschoeiing en een betonnen dijkmuur.

Huidige functie: Sluis

Oorspronkelijke functie: Sluis

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do107 Steiger, Buitendijk

Een lange bietensteiger, die van de Buitendijk naar Zuid Maartensgat loopt, is rond 1950 aangelegd. Het fraaie element bestaat uit een betonnen constructie met een ijzeren hek en in het water een aantal meerpalen.

Huidige functie: Cultuurhistorie

Oorspronkelijke functie: Steiger

Eigenaar: SBB

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Zeer hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Fraaie steiger dient geconserveerd te blijven

Do108 Griendkeet, Dordtse Biesbosch

Van de voormalige griendkeet in de Spoorslootgriend is alleen nog de fundering aanwezig.

Huidige functie: Cultuurhistorie

Oorspronkelijke functie: Griendkeet

Eigenaar: SBB

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Slecht, alleen fundering op griendheuvel aanwezig

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Conserveren

Do109 Grenspaal, Wioldrechtse Zeedijk

Het natuurstenen paaltje duidt de locatie van de grens aan, die in 1561 getrokken is tussen Wioldrecht en Twintighoeven. De sloot erachter volgt een vroegere raailijn.

Huidige functie: Cultuurhistorie

Oorspronkelijke functie: Grenspaal

Eigenaar: Gemeente

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Redelijk

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Conserveren

Do110 Brug, Dordtse Biesbosch

Voormalige draaibrug over het zwaaiyat in het zuidelijke gedeelte van de buitendijkse Biesbosch. Deze brug was van oorsprong een draaibrug, maar niet op deze plek. Hier is de (2e hands) brug neergelegd omdat deze de juiste afmetingen had.

Huidige functie: Cultuurhistorie

Oorspronkelijke functie: Brug

Eigenaar: Particulier

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Slecht, delen zijn verbogen

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Conserveren

Do111 Sluis, Dordtse Biesbosch

Sluisje voor waterregulatie in de kooiplas van de Bovenste Beversluisplaat. Sluisje zit in buitendijks gebied dat verwilderd is.

Huidige functie: Sluis

Oorspronkelijke functie: Sluis

Eigenaar: SBB

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Sluisje bij eendenkooi evenals de eendenkooi conserveren

Do112 Sluis, Sliedrechtse Biesbosch

Een fraai gemetseld sluisje in een dijk met twee afsluiters, metalen schotten en een loopplank. Sluis ligt in de polder Stededijk.

Huidige functie: Sluis

Oorspronkelijke functie: Sluis

Eigenaar: Onbekend

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Matig

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Sluis conserveren door metselwerk te herstellen en ijzerwerk te behandelen

Do113 Duiker, Wieldrechtse Zeedijk

Een fraai gemetselde duiker met ijzeren leuning, die momenteel wordt gebruikt als fietspad, is gelegen langs de Wieldrechtse Zeedijk. Dit is de brug naar de voormalige boerderij Wielhoven.

Huidige functie: Duiker

Oorspronkelijke functie: Duiker

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do114 Heulbrug, Smitsweg

Voormalige booggemetselde heulbrug met ijsselsteentjes onder de Smitsweg nabij de oprit van de Wioldrechtse Zeedijk. In de boog zaten sluitstenen met inscriptie.

Huidige functie: Heulbrug

Oorspronkelijke functie: Heulbrug

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: Twee sluitstenen met slecht leesbare inscriptie, waarschijnlijk '1614'

Staat van onderhoud: Slecht, de heulbrug is verwijderd

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do115 Aardhaalzone, Zeedijk

Zone met klei die mocht worden gebruikt voor grondwinning t.b.v. reparaties en ophogingen van de dijk. In de 17e en 18e eeuw was dit inderdaad nodig na dijkdoorbraken. Hierdoor ontstond een natte zone met putten, waarop hakhout werd geteeld. De aardhaalzone loopt vanaf de Kop van 't Land tot de Meeuwenseweg en heeft een andere verkaveling als de overige landbouwgronden (parallel langs de dijk ipv haaks erop).

Huidige functie: Landbouwgrond

Oorspronkelijke functie: Grond voor onderhouden dijk

Eigenaar: Particulieren

Staat van onderhoud: goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Aardhaalzone behouden, zonder belemmering agrarische activiteiten.

Do116 Duiker, hoek Zuidendijk/Schenkeldijk

Een duiker onder de Schenkdijs door met een sluitsteen, waarop 1716 staat. De gemetsele duiker met fraaie toog is duidelijk recent gerenoveerd.

Huidige functie: Duiker

Oorspronkelijke functie: Duiker

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: '1716'

Staat van onderhoud: Goed, duiker is gerenoveerd

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Om de fraaie duiker meer te accentueren, dient de zwarte aanslag verwijderd te worden en de oevervegetatie van riet en gras dient regelmatig teruggemaaid te worden.

Do117 Buitenplaats 'Rozenhof'

De Rozenhof is rond 1800 aangelegd en bestond uit een grote buitenplaats met sierlijke gebouwen, koepels, waterpartijen en een omliggend park. Begin 19e eeuw is het landgoed volgebouwd met woningen en resteert enkel nog het woonhuis met een rosarium. De Rozenhof is een Rijksmonument.

Naam: Rozenhof

Huidige functie: Bedrijfspand

Oorspronkelijke functie: Buitenplaats

Eigenaar: Particulier

Gevelsteen: Gevelsteen aanwezig

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Geen

Do118 Buitenplaats 'Huis te Merwede'

Het eerste Huis te Merwede werd waarschijnlijk in het laatste kwart van de 13e eeuw gebouwd. Het door overstromingen sterk verzakte huis werd echter al voor het midden van de 14e eeuw vervangen door nieuwbouw. Van dit tweede huis resteert een deel van de (hoofd) woontoren. Tijdens het beleg van 1418 werd het gebouw ernstig beschadigd. De St. Elisabethsvloed van 1421 zorgde voor de genadeslag. Daarna is het Huis te Merwede verworden tot een ruïne. Huis te Merwede is bovengronds beschermd als een Rijksmonument. Ondergronds is het een AMK-terrein met zeer hoge archeologische waarde (Monumentnummer: 6427).

Naam: Huis te Merwede

Huidige functie: Kasteelruïne

Oorspronkelijke functie: Ridderhofstad

Eigenaar: Gemeente

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Goed, gerestaureerd in 2010

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Behouden

Do119 Lindebomen/Het Regthuis

Twee oude lindebomen op een woonheuvel duiden de locatie aan van 'het Regthuis' van Dubbeldam, dat aan de Dubbeldamseweg/Twintighoevenweg stond. Dit 'Regthuis' was oorspronkelijk een boerderij waar ook rechtgesproken werd.

Naam: Het Regthuis

Huidige functie: Paardenweide

Oorspronkelijke functie: Boerderij op terp, waar tevens rechtspraak plaatsvond

Eigenaar: Particulier

Staat van onderhoud: Goed, bomen zijn gezond

Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol

Aanbeveling: Conserveren van woonheuvel en linden

Do120 Windsingel, Cannemanspolder

Windsingel bestaande uit diverse boom- en struiksoorten, oorspronkelijk om wind uit de boomgaard te houden.

Huidige functie: Cultuurhistorie

Oorspronkelijke functie: Windkering

Eigenaar: Particulier

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol

Aanbeveling: Singel jaarlijks snoeien en om de acht jaar deels afzetten

Do121 Windsingels, Zuidbuitenpolderse kade

Een gesloten netwerk van elzensingels. Tussen de singels bevond zich oorspronkelijk een boomgaard.

Huidige functie: Cultuurhistorie

Oorspronkelijke functie: Windkering

Eigenaar: Particulier

Staat van onderhoud: Goed, onderhouden singel

Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol

Aanbeveling: Singel jaarlijks snoeien en om de acht jaar deels afzetten

Do122 Windsingel/houtwal, Oude Veerweg

Windsingel bestaande uit diverse boom- en struiksoorten, oorspronkelijk om wind uit de boomgaard te houden.

Huidige functie: Schaduwwerking en windvang voor vee

Oorspronkelijke functie: Windkering voor boomgaard

Eigenaar: Gemeente

Staat van onderhoud: Goed onderhouden singel

Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol

Aanbeveling: Singel jaarlijks snoeien en om de acht jaar deels afzetten

Do123 Elzensingel, Zanddijk

Een elzensingel, heeft rond een voormalige boomgaard gestaan. Als landschappelijke en ecologische verbindingszone zeer waardevol.

Huidige functie: Afscheiding

Oorspronkelijke functie: Windkering

Eigenaar: Particulier

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Beschermen

Do124 Oprijlaan, Wioldrechtse Zeedijk

Een voormalige oprijlaan met een dubbele beukenrij, waar zeer fraaie exemplaren tussen zitten. Tussen de beukenrij ligt nu een fietspad. Het was oorspronkelijk de oprijlaan van de boerderij Wielhoven, die voor het huidige industriegebied moest wijken.

Huidige functie: Fietspad

Oorspronkelijke functie: Oprijlaan

Eigenaar: Gemeente

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Goede vormsnoei van de beuken

Do125 Knotwilgenrij, Zanddijk

Aan de oostzijde van de Zanddijk staat langs nagenoeg de gehele lengte een rij fraaie knotwilgen. De oude knotwilgen hebben grote koppen en zijn ecologisch en landschappelijk zeer waardevol

Huidige functie: Landschapselement

Oorspronkelijke functie: Geriefhoutbos

Eigenaar: Natuur en Vogelwacht Dordrecht

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol

Aanbeveling: De knotwilgen in een cyclus van 4 jaar knotten.

Do126 Knotwilgenrij, Zeedijk

Langs de noordrand van de Zeedijk staat een lange knotwilgenrij. De knotwilgenrij is een beeldbepalend element en van belang als ecologische verbinding.

Huidige functie: Landschapselement

Oorspronkelijke functie: Geriefhout

Eigenaar: Particulier

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Cultuurhistorisch waardevol

Aanbeveling: De knotwilgen gefaseerd knotten in een cyclus van 4 jaar

Do127 Kade, Haniapolder

Een afgegraven, smalle 'schenkelkade' met aan beide kanten een sloot. De kade is een dwarsverbinding tussen de Zeedijk en de Zuidbuitenpoldersekade.

Huidige functie: Dwarsverbinding tussen twee dijken

Oorspronkelijke functie: Landscheiding

Eigenaar: Particulier

Staat van onderhoud: Redelijk, de kade is afgegraven.

De dubbele sloot is in goede staat

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Herconstrueren van de kade

Do128 Laan 'Grafelijkheidsweg'

De Grafelijkheidsweg is een oude grensraai tussen de bezittingen van de Grafelijkheid en Nassau. De weg is tegenwoordig een fraai laantje, in de wijk Sterrenburg, met bomen en een fietspad er tussen. De laan komt uit op de Schenkeldijk.

Naam: Grafelijkheidsweg

Huidige functie: Fietspad

Oorspronkelijke functie: Grensraai

Eigenaar: Gemeente

Staat van onderhoud: Goed,

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: De historie van de oude grensraai beschermen door de laan te conserveren en voorlichting te geven d.m.v. een infopaneel.

Do129 Heul, Zuidendijk/Laantje van Middenhoeve

Een fraaie heul aan de Zuidendijk met een geasfalteerde weg erover. De heul heeft een gemetselde, ronde toog met een fraaie siersluitsteen. De heul is gemeentelijk monument.

Huidige functie: Brug

Oorspronkelijke functie: Brug

Eigenaar: Particulier

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Redelijk, veel vegetatie aan de randen van de heul

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Vegetatie kort houden.

Do130 Sluis, Zuilespolder

Een klein sluisje in de dijk bestaande uit een betonnen constructie met een metalen afsluiter. Het sluisje is gelegen in de Zuilespolder.

Huidige functie: Sluis

Oorspronkelijke functie: Sluis

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen

Staat van onderhoud: Redelijk, betonnen constructie oogt in goede staat. Hekwerkpalen en rietgroei zijn zeer rommelig.

Cultuurhistorische waarde: Redelijk hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Het hekwerk langs het sluisje dient hersteld te worden en het riet aan de oever en in de sloot dient verwijderd te worden.

Do131 Duiker, Wieldrechtse Zeedijk/Schenkeldijk

Een gemetselde duiker met een ronde toog met sluitsteen, afgemaakt met een sierrand. De duiker ligt schuin tegenover het sluisje (Do052).

Huidige functie: Duiker

Oorspronkelijke functie: Duiker

Eigenaar: WSHD

Gevelsteen: 1887

Staat van onderhoud: Redelijk
Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde
Aanbeveling: Metselwerk reinigen en duiker handhaven

Do132 Arbeiderswoning, Sliedrechtse Biesbosch

Een voormalige arbeiderswoning op de Thomaswaard, tegenwoordig in gebruik als vakantiehuis.

Naam: Thomaswaard
Huidige functie: Vakantiehuis
Oorspronkelijke functie: Arbeiderswoning
Eigenaar: SBB
Gevelsteen: Naamplaat "Thomaswaard"
Staat van onderhoud: Goed
Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde
Aanbeveling: Instandhouding

Do133 Griendkeet 'Sterlingkeet', Sliedrechtse Biesbosch

De voormalige griendkeet is ingericht als originele griendkeet en opgenomen in een excursieroute.

Naam: Sterlingkeet
Huidige functie: Educatief
Oorspronkelijke functie: Griendkeet
Eigenaar: SBB
Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen
Staat van onderhoud: Goed
Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde
Aanbeveling: Instandhouding griendkeet

Do134 Griendkeet 'Keet op de Huiswaard', Sliedrechtse Biesbosch

Een voormalige griendkeet die nu in gebruik is als vakantiehuisje.

Naam: Keet op de Huiswaard
Huidige functie: Vakantiehuis
Oorspronkelijke functie: Griendkeet
Eigenaar: SBB
Gevelsteen: Gevelsteen niet waargenomen
Staat van onderhoud: Goed
Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde
Aanbeveling: Instandhouding griendkeet

Do135 Heulbrug, Laantje van Middenhoeve/Oudendijk

Een fraaie heulbrug op de hoek van het Laantje van Middenhoeve en de Oudendijk. De heul is in 1857 opgetrokken uit ijsselsteentjes.

Huidige functie: Brug/infrastructuur

Oorspronkelijke functie: Brug/infrastructuur

Eigenaar: Gemeente

Gevelsteen: ZP (=Zuidpolder 1857)

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Instandhouding heulbrug

Do136 Sluis, Jonge Janswaard

Een schotbalkensluis in de kade van de Jonge Janswaard voor het inlaten van voedselrijk rivierwater in de winter, voor de bemesting van het grasland.

Huidige functie: Geen

Oorspronkelijke functie: Bemesting met rivierslib

Eigenaar: SBB

Staat van onderhoud: Goed

Cultuurhistorische waarde: Hoge cultuurhistorische waarde

Aanbeveling: Instandhouding schotbalkensluis

18. Foto verantwoording

Bij de inventarisatie zijn van alle cultuurhistorische elementen foto's gemaakt. Een groot aantal elementen in Dordrecht is zeer moeilijk bereikbaar, omdat deze buitendijks liggen.

Landschapsbeheer Zuid-Holland heeft daarom samengewerkt met Natuur- en Vogelwacht Dordrecht om kwalitatief goede foto's in de atlas te kunnen krijgen. Helaas waren enkele objecten niet toegankelijk en is er historisch materiaal gebruikt. Natuur- en Vogelwacht Dordrecht vaart regelmatig door de buitendijkse Biesbosch en bezit daarnaast een uitgebreid fotoarchief. Daarnaast is een aantal foto's gebruikt van overige historische verenigingen, omdat deze betreffende foto's onder betere (weers)omstandigheden zijn gemaakt, het element niet te bereiken was op het moment of omdat de foto's gewoon meer geschikt waren.

Landschapsbeheer Zuid-Holland heeft dankbaar gebruik gemaakt van deze fotoarchieven. Wij danken iedereen die heeft bijgedragen aan het vastleggen van alle cultuurhistorische elementen.

De foto's in dit rapport zijn gemaakt en beschikbaar gesteld door de volgende personen of organisaties:

Natuur- en Vogelwacht Dordrecht:

Foto's van de Biesbosch, elementennummers beginnen met Do0.....

6, 7, 17, 18, 19, 20, 28, 32, 33, 34, 35, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 51, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 66, 69, 70, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 112

Gemeente Dordrecht, D. Paalman:

Do087, Do090, Do114, Do115, Do0132, Do0133, Do0134, Do0135, Do0136

Historische Vereniging Zwijndrecht, K. van de Leer:

ZW012

Rotterdamsche Tramweg Maatschappij, C. Boerhouders:

Ba023, RD001

Historisch Genootschap Hoogvliet, H. van der Boom:

RD009, RD011, RD021

Historische Vereniging Barendrecht C. Ratsma:

Ba021, Ba020

Zuid-Hollands landschap, H. Visser:

AW020.

Landschapsbeheer Zuid-Holland, A. Gijlstra, M. Schildwacht & C. Snoep:

Alle overige foto's

19. Website 'Cultuurhistorische Atlas IJsselmonde & Dordrecht'

De Cultuurhistorische Atlas IJsselmonde & Dordrecht ligt nu voor u als rapport. Het doel van deze atlas is het bereiken van een zo groot mogelijk doelgroep. Via internet is deze cultuurhistorische atlas ook beschikbaar voor iedereen.

Op de website kunt u inzoomen op een gebied, waar u meer over wilt weten. Hier ziet u de cultuurhistorische elementen op de ondergrond ingetekend. Op deze elementen kunt u klikken om meer informatie over het element te krijgen. De informatie is veelal hetzelfde als in dit document beschreven.

Landschapsbeheer Zuid-Holland heeft in samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) de cultuurhistorische atlassen van de Zuid-Hollandse eilanden geïntegreerd in de website van 'Kennis Infrastructuur Cultuurhistorie' (KICH). Op deze website wordt cultuurhistorische informatie verzameld en toegankelijk gemaakt voor het grote publiek. Om de gegevens te implementeren op de kich-site is een conversietool ontwikkeld door de RCE. De RCE heeft de ontwikkelingskosten voor deze tool voor haar rekening genomen.

Landschapsbeheer Zuid-Holland streeft ernaar om de website rond augustus 2009 operationeel te hebben. U kunt **de atlas op de site van RCE** vinden (www.kich.nl).

Op de website van Landschapsbeheer Zuid-Holland zal natuurlijk ook uitgebreid de cultuurhistorische atlas worden besproken. Vanuit deze site kunt u ook doorgelinkt worden naar de website van RCE.

20. Aanbevelingen

Als we naar het resultaat kijken van dit onderzoek, dan lezen we dat er 299 objecten en elementen zijn omschreven. Er zijn tijdens het onderzoek enkele objecten en elementen aan de kaart toegevoegd, en enkele zijn afgevoerd omdat ze niet aan de criteria voldeden. Er zijn er ook veel, waarover besloten is deze gegroepeerd mee te nemen in dit rapport. Op deze wijze zijn de dijken, boerderijen, kreeklopen, RTM-tracé, terpen en donken, bunkers, en polderwegen ingetekend, maar niet individueel beschreven.

IJsselmonde en Dordrecht zijn zeer verstedelijkte gebieden en deze verstedelijking zet zich voort. Veel cultuurhistorische elementen en objecten worden dan ook bedreigd door ruimtelijke ontwikkelingen. Zo zijn er de plannen om de Zuidpolder (Barendrecht) in te richten als een groot recreatiebos, terwijl hier veel cultuurhistorische objecten liggen. De Historische Vereniging Barendrecht maakt zich hard om veel van deze objecten te behouden, met gelukkig ook resultaten. Ook in de Polder de Biesbosch ten zuiden van de Wieldrechtse Zeedijk staan grootschalige ontwikkelingen te wachten. In het kader van Deltanatuur zal een groot deel van deze polder worden ontwikkeld tot natuurgebied met recreatie als nevenfunctie. Bij dit soort grootschalige ontwikkelingen is het niet uitgesloten dat objecten en elementen, die nou juist de identiteit van het gebied zijn, verdwijnen. Deze objecten zijn door deze inventarisatie op kaart gezet, maar dit betekent nog niet dat deze een beschermde status hebben. Met zijn allen moeten we ervoor waken dat het belang van de cultuurhistorische objecten en elementen niet vergeten wordt en dat ze behouden blijven in het gebied.

Naar aanleiding van de cultuurhistorische atlas van Goeree-Overflakkee zijn vervolgtrajecten op gang gezet. Langs de cultuurhistorische elementen zijn recreatieve routes aangelegd en per gemeente wordt een aantal elementen in samenwerking met ons gerenoveerd. Het streven van Landschapsbeheer Zuid-Holland is dat dit traject ook in IJsselmonde en Dordrecht wordt ingegaan.

Met deze kaart en informatie worden de volgende **aanbevelingen** gedaan aan de bestuurders van IJsselmonde en Dordrecht:

- Alle beschreven cultuurhistorische objecten worden opgenomen in de bestemmingsplannen en voorzien van een beschermde status.
- Elke gemeente en het waterschap stelt een plan op voor behoud en herstel van de genoemde cultuurhistorische objecten, waarbij tevens de oorspronkelijke functie wordt hersteld of een nieuwe functie wordt aangegeven.
- Bij de uitvoering van werkzaamheden in de omgeving van een object, wordt een eventueel herstel van het object meegenomen.
- Bij graafwerkzaamheden rekening houden met oude kreeklopen of oude dijkdoorbraken en het Verdrag met Malta dient nageleefd te worden. Bij het graven van nieuwe waterpartijen proberen de oude waterpartijen te herstellen. Bij andere werkzaamheden nabij oude kreken, rekening houden met de mogelijkheid tot archeologisch onderzoek.
- Voor zover mogelijk, oude landschappelijke structuren, zoals dijken, waterlopen en wegen, bij herinrichting van (deel) gebieden, handhaven of restaureren.
- Goed communiceren met belanghebbende organisaties over de keuzes om een object/element wel of niet te restaureren. Belangrijk daarbij is om in de voorlichting aan te geven hoe de restauratie plaats vindt om misverstanden te voorkomen.
- Financiën zoeken of vrijmaken waaruit cultuurhistorische elementen kunnen worden instant gehouden of hersteld.
- Voorlichting geven naar de bewoners en scholen in het gebied over de cultuurhistorische elementen. Dit kan door middel van voorlichtingsavonden en

artikelen in kranten. Maar ook door middel van meer aandacht op de websites van regionale verenigingen, gemeenten en het waterschap. Voor scholen kan een speciaal lespakket worden samengesteld, gericht op basisscholen en voortgezet onderwijs.

- Aandacht schenken aan voorlichting aan toeristen door middel van een folder of uitzetten van cultuurhistorische routes.
- Meer informatie plaatsen nabij de cultuurhistorische objecten en elementen door middel van het plaatsen van bebording langs een fietsnetwerk, wandelnetwerk (ommetjes in en rond dorp) en autonetwerk.
- Een vervolg inventarisatie, waarbij nieuw ontdekte objecten en elementen, die tijdens dit onderzoek over het hoofd zijn gezien, maar alsnog worden ontdekt, worden bijgetekend.
- Een jaarlijkse update van zowel de website als van het rapport waarmee verouderde informatie kan worden bijgewerkt en vanaf de website van Landschapsbeheer Zuid-Holland is te uploaden.

21. Literatuurlijst

21.1. Boeken

J. Rijpsma, 1999

De Atlantikwall als erfgoed, een uitdaging voor de ruimtelijke ordening

R.Rolf, H. Sakkers, 2005

Duitse bunkers in Nederland

H.A. Visscher, 2008

Nationaal Landschapskundig museum en Documentatiecentrum Telluris
Ons Landschap

H.A. Visscher, 2006

Nationaal Landschapskundig museum en Documentatiecentrum Telluris
Op Geopad in het Dordtse Polderland

Provincie Zuid-Holland, 1993

Landschapsontwikkelingsplan Eiland van Dordrecht

Provincie Zuid-Holland, 2000

Streekplan Zuid-Holland Zuid

Provincie Zuid-Holland, 1993

Een beeld van het zuidhollandse landschap

ANWB Media, 2004

Topografische Atlas, Zuid-Holland, 1:25.000

Kaarten van 1999-2000

Baas H, Mobacht B & Renes H, 2005.

Leestekens van het landschap, 188 landschapselementen in kort bestek.

Oerlemans, H, 1992.

Landschappen in Zuid-Holland

H.J.A. Berendsen and E. Stouthamer, 2001

Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta

Provincie Zuid-Holland

Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland, regio IJsselmonde en Dordrecht

Uitgeverij Nieuwland, 2005

Grote historische atlas van Nederland 1:25.000

Zuid-Holland omstreeks 1905.

Uitgeverij Robas producties, 1989.

Historische Atlas Zuid-Holland 1:25.000

Kaarten van omstreeks 1875-1913

Uitgeverij Robas producties

Luchtfoto-atlas Zuid-Holland 1:14.000

Foto's genomen rond 1989.

Uitgeverij 12 Provinciën, 2005
Luchtfoto-atlas Zuid-Holland 1:14.000
Foto's genomen rond 2003.

Wolters-Noordhof, 1990
Grote historische atlas van Nederland 1:50.000
Deel I West-Nederland 1839-1859

Wolters-Noordhof, 1990
Grote Provincie Atlas, Zuid-Holland, 1:25.000
Kaarten van 1984-1989

Provincie Zuid-Holland, 1938
Streekplan IJsselmonde

C. de Bont, 2006
Onder de Biesbosch

Jan van Herwaarden e.a., 1996
Geschiedenis van Dordrecht tot 1572

21.2. Websites

<http://www.landschapsbeheerzuidholland.nl>
Website Landschapsbeheer Zuid-Holland

<http://www.waterschaphollandsedelta.nl/>
Diverse informatie uit jaarverslagen

<http://www.oud-dordrecht.dordt.nl/>
Website Oud-Dordrecht

<http://historischgenootschap.ambacht.net/>
Website Historisch Genootschap Hendrik-Ido-Ambacht

<http://www.rtm-ouddorp.nl/>
Website Rotterdamsche Tramweg Maatschappij

<http://www.oudridderkerk.nl/>
Website Oud-Ridderk

<http://www.swaen.org/hist.vereniging/>
Website Historische Vereniging Zwijndrecht

<http://www.vogelwacht.eu/>
Website Natuur- en Vogelwacht Dordrecht

<http://www.twintighoeven.nl>
Website Natuur- en Cultuurhistorische Museum Twintighoeven

<http://www.historischbarendrecht.nl/>
Website Historische Vereniging Barendrecht

<http://www.oudheidkamerrhoonpoortugaal.nl/>
Website Oudheidkamer Rhoon en Poortugaal

<http://www.geschiedenisvanzuidholland.nl/>
Informatie over de geschiedenis van Zuid-Holland

<http://www.ijsselmondetoenennu.nl/>
Achtergrond informatie over de historie van IJsselmonde

<http://www.ijsselmondetoenennu.nl/>
Historisch kaartmateriaal van Nederland

<http://www.kich.nl/>
Website van RACM, Kennis Infrastructuur Cultuurhistorie

<http://www.oudekernrijsoord.nl/prehisto.html>
Ontstaansgeschiedenis van IJsselmonde

<http://www.onwijsnat53.nl/WoedendWater/sporen/1953/De%20wederopbouw.htm>
Informatie over dijkdoorbraken en de ramp van 1953

<http://www.minocw.nl/factsheets/470>
Verdrag van Malta

<http://www.archis.nl>

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

<http://www.dordrecht.nl/monumentenzorg>

<http://www.dordrecht.nl/archeologie>

Bureau Monumentenzorg en Archeologie van Gemeente Dordrecht